อนุสรณ์
ในงานพระราชทานเพลิงศพ
รองอำมาตย์ตรี หลุย เลขะวณิช

ณ

ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๐๖

หนังสือฉะบับนี้ องค์หลวงพ่อนิพนธ์และเรียบเรียงไว้ ข้าพเจ้าพิมพ์ขึ้นจำนวนหนึ่งเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เนื่องในงานพระราชทานเพลิงท่านบิดา จึงขอน้อมถวายเพื่อมวลสานุศิษย์จะได้ศึกษาและโมทนา.

พันตรี ขจร เลขะวณิช.

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

รองอำมาตย์ตรี หลุย เลขะวณิช

ณ

ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๐๖

๔๓๖๔

รองอำมาตย์ตรี หลุย เลขะวณิช

ชาตะ ๑๑ มกราคม ๒๔๓๑

มรณะ ๒๓ มกราคม ๒๕๐๖

ประวัติย่อ

รองอำมาตย์ตรี หลุย เลขะวณิช เกิดวันที่ ๑๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๓๑ ที่ตำบลบางหัวเสือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นบุตรชายคนเดียวของนายพุ้ง และนางทับทิม เลขะวณิช คหบดีอำเภอพระประแดง เมื่ออายุประมาณ ๕ ปีเศษ ท่านบิดามารดาได้ถึงแก่กรรมในระยะเวลาใกล้ ๆ กันทั้งสองท่าน ท่านจึงอยู่ในความดูแลของญาติ พออายุ ๖ ปีก็ได้เข้ารับการศึกษาภาษาไทยและบาลีที่วัดเขียวหวานใกล้ ๆ บ้าน เมื่ออ่านออกเขียนได้ท่านจึงถูกส่งตัวเข้ากรุงเทพ ฯ เพื่อเล่าเรียนเพิ่มเติม โดยอยู่ในความดูแลของพระภิกษุฉิมวัดสำเพ็ง และได้ศึกษาเล่าเรียนในสำนักนั้น ต่อมาภายหลังได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบจนจบชั้นมัธยม

เมื่อจบการศึกษา หลงจู๊ ปั๊กซึ่งเป็นสหายสนิทของคุณพ่อของท่านได้ชวนให้ไปทำงานด้วยกัน ในหน้าที่เสมียนรับจ่ายเงินของโรงฝิ่นตำบลบางยี่ขัน จังหวัดธนบุรี ท่านทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรและซื่อสัตย์ กิจการของโรงฝิ่นเจริญรุดหน้าอย่างมาก ทำให้หลงจู๊ ปั๊กซึ่งเป็นเจ้าของมีความรักใคร่และเอ็นดู การใช้ชีวิตคลุกคลีจำเจอยู่ในโรงฝิ่นท่านได้เห็นสภาพของผู้เสพฝิ่นและประวัติของแต่ละบุคคล ตลอดจนลักษณะอาการของผู้กระหายฝิ่นแล้ว ทำให้เกิดความสังเวชเบื่อหน่ายในสภาพแวดล้อมเช่นนั้น ท่านจึงแสดงความปรารถนาใคร่ที่จะลาออกจาก

หน้าที่ หลงจู๊บั๊กมีความเสียดายอาลัยรักและไม่ยอมให้ออก แต่ท่านได้พยายามอ้อนวอนพร้อมกับชี้แจงเหตุผลแวดล้อมต่าง ๆ หลงจู๊บั๊กจึงยอมให้ออกและขอให้ท่านรับคำสัญญาว่า เมื่อทำงานแห่งอื่นเบื่อหน่ายแล้วขอให้กลับมาทำในโรงผื่นอีก

เมื่อออกจากโรงผื่นแล้ว ท่านได้เข้าทำงานในห้างหุ้นส่วนจำกัดสยามประดิษฐ์ ซึ่งเป็นของพระยาสุนทรพิพิธ ดำเนินการค้าขายสินค้าต่างประเทศที่นิยมในสมัยนั้น กิจการค้าของห้างสยามประดิษฐ์เจริญรุ่งเรืองอย่างมาก เพราะอยู่ในความนิยมของข้าราชสำนักต่าง ๆ ในขณะนั้น ระหว่างที่ทำงานอยู่ที่ห้างสยามประดิษฐ์ ท่านได้สมรสกับนางสาวเผือด มีบุตรธิดารวมทั้งสิ้น ๗ คน แต่เสียชีวิตในเยาว์วัย ๔ คน คงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ๓ คน คือ

๑. พันตรี ขจร เลขะวณิช

๒. นายผดุง เลขะวณิช

๓. นายเสนอ เลขะวณิช

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ ประเทศไทย (สยาม) ได้เข้าร่วมกลุ่มกับฝ่ายสัมพันธมิตรและได้ประกาศสงครามกับประเทศเยอรมันเมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ และได้จัดตั้งกองทหารอาสาสมัครขึ้นเพื่อส่งไปร่วมปฏิบัติการรบกับกลุ่มประเทศสัมพันธมิตรในภาคพื้นยุโรป ท่านได้แสดงความเจตจำนงขอสมัครเป็นพลทหารอาสา และ

ทางราชการก็ได้พิจารณาคัดเลือกท่านไว้ผู้หนึ่ง ระหว่างที่ท่านขอสมัครเข้าเป็นทหารอาสานั้น บุตรชายคนแรกของท่านยังมีอายุไม่ครบ ๒ ขวบ นับได้ว่าเป็นการ ตัดสินใจเพื่อ เกียรติ ประวัติ ของ ประเทศ ชาติ มากกว่าความสุขสบายในชีวิตของท่านเอง

ในงานพระราชสงครามภาคพื้นยุโรป ท่านได้รับแต่งตั้งยศทหารเป็นสิบตรี หน้าที่นักบินรบและลาดตระเวน ท่านได้ประจำเครื่องบินรบขนาดเล็กปีกสองชั้นในเครื่องยนต์นิเออปอต์ที่นั่งเดี่ยว สมัยนั้นถ้าเครื่องยนต์ของเครื่องบินขัดข้องหรือเกิดอุบัติเหตุด้วยกรณีใด ๆ ก็ตาม นักบินประจำเครื่องบินมักจะต้องจบชีวิตลงพร้อมๆ กับเครื่องบินด้วยทุกครั้ง เพราะการใช้ร่มชูชีพยังมิได้วัฒนาการเช่นยุคปัจจุบัน การปฏิบัติภาระกิจในหน้าที่นักบิน ท่านได้รับคำชมเชยจากครูฝึกชาวฝรั่งเศสว่ามีไหวพริบปฏิภาณเป็นเยี่ยม สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาฉุกเฉินเฉพาะหน้าได้ถูกต้องรวดเร็ว เหมาะสมอย่างยิ่งที่มีชีวิตเป็นนักบินรบ ท่านฝึกบินอยู่กับครูฝึกชาวฝรั่งเศสเพียงสี่เดือนเศษ ๆ ท่านก็สามารถปฏิบัติการบินเดี่ยวได้ทั้งกลางวันและกลางคืนโดยชำนิชำนาญ และได้รับพิจารณาคัดเลือกเข้าร่วมในการลาดตระเวนกับฝูงบินฝรั่งเศสด้วย ทั้งนี้ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่นักบินอยู่ตลอดเวลาจนสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๑

พ.ศ. ๒๔๖๒ ต้นปีท่านได้เดินทางกลับประเทศไทย และได้เข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทยตำแหน่งประจำกองทะเบียน รับพระราช

ทานเงินเดือน ๖๐ บาท

พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้รับพระราชทานยศ รองอำมาตย์ตรี และย้ายเข้าประจำแผนกทะเบียนยานพาหนะทางบกจังหวัดพระนคร รับพระราชทานเงินเดือน ๘๐ บาท

พ.ศ. ๒๔๗๐ โอนไปรับราชการกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ตำแหน่งผู้ช่วยนายทะเบียนยานพาหนะภาคเหนือ รับพระราชทานเงินเดือน ๑๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๔๗๑ รับพระราชทานเงินเดือน ๑๑๐ บาท

พ.ศ. ๒๔๗๒ รับพระราชทานเงิน ๑๒๐ บาท

พ.ศ. ๒๔๗๔ ออกจากราชการ เพราะทางการยุบตำแหน่งและได้โอนกิจการ ทะเบียน ยานพาหนะ กลับไปอยู่ กระทรวง มหาดไทยตามเดิม (สมัยดุลยภาพเนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำ)

เหรียญตราที่ได้รับพระราชทาน

พ.ศ. ๒๔๖๗ เบญจมาภรณ์มงกุฎสยาม

พ.ศ. ๒๔๗๑ เบญจมาภรณ์ช้างเผือก

เหรียญชัยสมรภูมิ (สงครามโลกครั้งที่ ๑)

รองอำมาตย์ตรี หลุย เลขะวณิช มีอุปนิสัยเป็นคนสุภาพอ่อนโยน เมตตาปราณี ซื่อสัตย์สุจริตอย่างยิ่ง เป็นผู้ที่รักพวกพ้องพี่น้อง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ญาติมิตรเพื่อนฝูงทุกคน ถ้าผู้ใดมีทุกข์ร้อนก็ให้ความอุปการะอย่างเห็นอกเห็นใจตามควรแก่ฐานานุรูป จึงเป็นสิ่งที่รักใคร่

ของบรรดาญาติพี่น้องและมวลมิตรทั่วไป ท่านเป็นบิดาสุดที่รักและเคารพของลูก ได้อบรมเลี้ยงดูลูกโดยให้เสรีอย่างเต็มที่ ท่านยอมรับฟังความคิดเห็นบรรดาลูก ๆ สิ่งใดที่ไม่ถูกไม่ควรก็มักจะให้คำชี้แจงแสดงเหตุผลอย่างละเอียดจนเข้าใจ ท่านไม่ได้เกรี้ยวกราดเฆี่ยนตีดุด่าตามอำนาจของท่านที่มี เมื่อมีบุคคลถามท่านในกรณีที่เลี้ยงลูก ๆ โดยไม่เฆี่ยนตี ท่านจะให้ข้อคิดแก่ผู้นั้นว่า การตบตีลูกเป็นการกระทบกระเทือนด้านจิตใจ ถ้าจะให้ลูก ๆ อยู่ในโอวาทและรักใคร่จริงจังแล้ว ขึ้นอยู่กับเหตุผลและการชี้แจงเท่านั้น โดยปกติท่านจะอบรมและปลูกฝังให้ลูก ๆ ทราบซึ้งในเรื่องของกรรม และท่านเชื่อมั่นว่าสิ่งยึดเหนี่ยวที่มั่นคงของชีวิตคือ พระพุทธศาสนา

ชีวิตในบั้นปลายของท่าน ท่านได้เข้าศึกษาธรรมปฏิบัติและได้ฝึกจิตทางด้านวิปัสนากรรมฐาน โดยค้นหาเครื่องยึดเหนี่ยวที่แน่นอนซึ่งท่านก็ได้ประสบความสำเร็จตามความประสงค์ของท่าน และดำรงความสำเร็จนี้อย่างบริสุทธิ์บนรากฐานของศีลห้า มาตลอดเวลาไม่น้อยกว่า ๑๕ ปี

สุขภาพของท่านอยู่ในลักษณะดี ไม่เคยเจ็บไข้ได้ป่วย ร่างกายแข็งแรงตามปกติวิสัย และโดยปกติท่านมักจะไม่ใคร่ออกไปนอกบ้านเลย ทั้งนี้เป็นเพราะพวกลูก ๆ ได้กราบขอร้องไว้ โดยเกรงว่าจะเป็นอันตราย เนื่องจากพระนครในปัจจุบันนี้ตามถนนหนทางขวักไขว่ด้วยยวดยานต่าง ๆ ซึ่งท่านก็ยินยอมรับคำร้องขอ แต่ในวันที่ ๒๓ มกราคม

๒๕๐๖ ท่านได้ออกไปนอกบ้านเพื่อซื้อบุหรี่ไทยที่ร้าน เทียนไชย สำราญราษฎร์ แล้วเลยไปหามิตรสหายที่สมาคมสหายสงคราม กษัตริย์ศึก ท่านออกจากบ้านเวลา ๑๐.๐๐ น. เศษ จนกระทั่ง ๑๗.๐๐ น. ท่านก็ยังไม่กลับ ซึ่งเป็นเวลาที่ผิดปกติ จึงได้ออกตามท่านที่บ้านพี่น้องและมิตรสหายทั้งในพระนครและธนบุรี แต่ไม่พบท่าน และได้ติดตามสอบถามตามโรงพยาบาลต่าง ๆ ในที่สุดก็มาพบท่านที่โรงพยาบาลวชิระพยาบาลเมื่อเวลา ๒๑.๐๐ น. แต่ได้เสียชีวิตเสียแล้วโดยเป็นลมปัจจุบันเมื่อเวลา ๑๗.๓๐ น. ก่อนที่จะถึงโรงพยาบาลโดยพลเมืองดีผู้หนึ่งนำส่งเพราะท่านเป็นลมระหว่างทาง สิริรวมอายุของท่าน ๗๕ ปี ๑๒ วัน

คำไว้อาลัย

ส.ต. หลุย เลขวณิช บุตรนายพุ้ง นางทับทิม เลขะวณิช เกิดที่บ้านบางหัวเสือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ได้สมัครเป็นทหารอาสาสงสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในหน้าที่นักบินและได้รับยศเป็นสิบตรี เมื่อ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้ถึงแก่กรรมเมื่อ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๖ รวมอายุ ๗๕ ปี

ส.ต. หลุย เลขะวณิชผู้นี้ เป็นที่สนิทชิดชอบของบรรดาเพื่อนร่วมสมรภูมิ ก่อนเวลาถึงแก่กรรมในวันนั้นเองได้มาเยี่ยมเพื่อน ๆ ที่สมาคมสหายสงครามนั่งคุยกับเพื่อนอยู่ราว ๑ ชั่วโมง ครั้นกลับไปยังไม่ทันถึงบ้านก็เป็นลมในรถ ได้รับการรักษาพยาบาลในวชิระพยาบาลแล้วก็ถึงแก่กรรมในวันนั้นเอง ซึ่งบรรดาทหารอาสาผู้เป็นเพื่อนได้ทราบข่าวนี้ด้วยความตลึงพรึงเพริด เพราะไม่นึกเลยว่าการที่เขาอุตส่าห์มาเยี่ยมเยียนเพื่อน ๆ นั้นจะเป็นวาระสุดท้ายที่เราจะไม่มีโอกาสได้พบปะกันอีกต่อไป ความจริงก็เห็นร่างกายก็ยังเป็นปกติ ไม่ส่อแสดงเลยว่าจะจากกันไปโดยทันด่วนเช่นนี้

เมื่อครั้งไปราชการสงคราม ส.ต. หลุย เลขะวณิช เป็นผู้ที่อยู่ในระเบียบวินัย ชอบสังคมกลมเกลียวกับพวกเพื่อน ประพฤติตนเรียบร้อย สมเกียรติสมศักดิ์ ผู้บังคับบัญชารักใคร่เชื่อถือ เป็นผู้กล้าหาญในหน้าที่จนได้รับยศเป็นสิบตรี ขอได้โปรดเข้าใจด้วยว่า การที่จะได้

เลื่อนยศในสนามรบ แม้แต่จะเป็นเพียงสิบตรีก็ดี แต่ในยามนั้นหาเป็นกันได้ง่าย ๆ ไม่ กว่าจะได้เป็นนายสิบแต่ละคน ผู้บังคับบัญชาเลือกแล้วเลือกอีก ผู้ที่มีปริญญาสูง ๆ ถึงดุษฎีบัณฑิตในต่างประเทศ เช่น นาวาเอก คุณพระเรียมวิรัชพากย์ยังต้องเป็นพลทหารเสียก่อน ท่านผู้นี้ประจำทำงานร่วมอยู่กับข้าพเจ้าผู้เขียน แล้วต่อไปจึงได้รับยศสูงขึ้นจนได้เป็นจ่านายสิบ และนายดาบประจำถิ่น ที่ข้าพเจ้ายกคุณพระเรียม ฯ มาเป็นหุ่นเช่นนี้ก็เพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่ากว่าจะได้รับยศสิบตรีในเวลานั้นยากยิ่งเพียงใด แต่พลทหารหลุย เลขะวณิช ก็ยังได้รับยศเป็นสิบตรีกับเขาผู้หนึ่ง ซึ่งไม่จำต้องยกย่องให้เกินความจริง ก็เป็นพยานพอที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่า ส.ต. หลุย เลขะวณิช ผู้มรณะนี้เป็นผู้ได้งานได้การเป็นอย่างยิ่งผู้หนึ่ง โดยมิต้องสงสัย มิฉะนั้นก็คงไม่ได้เลื่อนยศในสนามเช่นนี้

ท่านผู้มรณะหากข้าพเจ้าจะไม่ถูกหา ว่าเขียน ยกย่องเพื่อนฝูงผู้ร่วมสนามรบมากเกินไปแล้ว ข้าพเจ้าก็อาจจะกล่าวได้เต็มปากว่า ส.ต. หลุย เลขะวณิช เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติของเราอย่างสูงผู้หนึ่ง เพราะเป็นผู้สละชีพเพื่อชาติ ทำให้ชาติกระจ้อยร่อยอย่างเราอันด้อยพัฒนาในสมัยนั้นได้มีเกียรติและชื่อเสียงเทียมบ่าเทียมไหล่กับนานาอารยะประเทศ ซึ่งเมื่อก่อนหน้านั้นเราถูกเขาดูแคลนเป็นนักหนาว่าเป็นชาติที่ยังไม่ศิวิไลซ์ แลเมื่อเสร็จงานพระราชสงครามแล้ว ประเทศของเราก็มีทุนไปกำไปแบกับเขา เราชาติไทยแม้แต่จะเป็นประเทศเล็ก

แต่ก็เล็กจ้ำพวกพริกขี้หนู จนทำให้นา ๆ ประเทศได้เลิกกดขี่รีดไถบังคับตามชอบใจดังแต่ก่อน แลเขายอมปล่อยเสรีภาพให้แก่เราดังที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ทั้งนี้นอกจากท่านพระยากัลยาณไมตรี (ดร. แบรส์เยร์) จะวิ่งเต้นช่วยเหลือในทางการเมือง, การทูต, โดยใช้ทุนที่ทหารอาสาไปทำลวดลายไว้ในมหาสงครามครั้งนั้นเป็นเดิมพันแล้ว ก็คงจะไม่มีความจริงในกรณีอื่น เหมือนความจริงอย่างนี้ได้ เหตุนี้พวกเราจะลืมบุญคุณของ ส.ต. หลุย เลขะวณิช ผู้เอาเลือดเนื้อแลชีวิตไปแลกกับเอกราชอันแท้จริง (ไม่ใช่เอกราชแต่ในทางนิตินัย) เสียหาควรไม่ ท่านผู้นี้ได้ใช้ชีวิตไปแลกกับเอกราชอันแท้จริงของชาติ ไม่ใช่เอกราชจอมปลอม มามอบให้แก่บ้านเมืองของเรา จนได้รับเสรีภาพอย่างสมบูรณ์อย่างเช่นที่เห็นอยู่ในเวลานี้ จึงการที่คนดี ๆ เช่นนี้ต้องมาจากไปก็ย่อมเป็นที่อาลัยแก่ญาติมิตร แลโดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ทหารอาสาผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมสมรภูมิมาด้วยกันครั้งเมื่อยังหนุ่มแน่น ส.ต. หลุย เลขะวณิช ได้ชื่อว่าได้ตายไปแต่สังขารร่างกาย ส่วนเกียรติแลคุณงามความดีทั้งหลายได้สร้างสมไว้ให้แก่ประเทศชาติหาได้ลบเลือนตายตามตัวไปไม่ ประวัติศาสตร์ของชาติย่อมจะจารึกชื่อแลเกียรติคุณของ ส.ต. หลุย เลขะวณิช ไว้ชั่วกัลปาวสาน

ขอวิญญาณของท่านผู้นี้จงไปสู่สุคติภูมิในสัมปรายภพเทอญ.

พ.ท. หลวงยุทธสารประสิทธิ์

(หลวงยุทธสารประสิทธิ์)

นายกสมาคมสหายสงคราม ฯ

"สวนพุทธบูชาโอภาสี"
บางมด ธนบุรี
๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๐๖

ตามที่พันตรี ขจร เลขะวณิช ได้ปรารภแก่ข้าพเจ้าใคร่ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ ชวนภาษิต วิธีไหว้ทิศในพระพุทธศาสนา และแนะพุทธประวัติโดยประสงค์ ซึ่งเป็นหนังสือขององค์หลวงพ่อนิพนธ์และรวบรวมไว้ เพื่อแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ รองอำมาตย์ตรี หลุย เลขะวณิช ผู้เป็นบิดา โดยให้ความเห็นว่าเป็นหนังสือที่มีสารัตถประโยชน์สูงค่าควรแก่การอ่าน และถ้าสามารถปฏิบัติตามได้ย่อมเกิดอานิสงส์บุญราศีแด่บุคคลผู้นั้น นับว่าเป็นอัญมณีที่ทรงคุณค่ามหาศาล ในการนำวิถีชีวิตแต่ละบุคคลให้บรรลุจุดแห่งความสงบสุข สมกับความประสงค์ของท่านบิดา เมื่อยังดำรงสังขารอยู่

ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นว่า ผู้ขออนุญาตมีจิตศรัทธาและตระหนักซึ้งในคุณค่าหนังสือขององค์หลวงพ่อนิพนธ์ และรวบรวมไว้ทั้งสามเรื่องนี้ดีแล้ว และเมื่อมีจิตเจตนาใคร่พิมพ์เป็นที่ระลึก เพื่อแจกในงานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้บิดาครั้งนี้ ประกอบด้วยท่านผู้ล่วงลับและผู้ขออนุญาต ต่างก็เป็นศานุศิษย์ที่เคารพนับถือองค์หลวงพ่อเช่นกัน จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการตามความประสงค์ได้ และขออนุโมทนาในกุศลเจตนาอันดีของผู้ขออนุญาตไว้ด้วย.

(ลงชื่อ) พระปภากโร ภิกขุ (ชม)
(พระปภากโร ภิกขุ ชม)

อัญเชิญพรหเมศวร์เจ้า ประทานพร
แก่ปวงประชากร ทั่วด้าว
ทั้งจีนไทยพม่ามอญ ฯ ล ฯ แขกฝรั่ง สมญา
ให้ดับทุกข์ดับเศร้า อุปัทวร้ายหายสูญฯ

อิติสุคะโต อะระหังพุทโธ นะโมพุทธายะ
ปะฐะวีคงคา พระภุมมะเทวา ชะมามิหัง

– พระพุทธมนต์ขององค์หลวงพ่อ–

ที่แจกแผ่เพื่อความสุขความเจริญ แก่บรรดาศานุศิษย์
และประชาชนอยู่เนืองนิจ

โอภาสี บวรนิเวศ

ชวนภาษิต

๑ ชวนท่านผู้สพถ้อย โคลงชวน
ชวนติและชมสำนวน กระทู้
ชวนท้วงทักคำผวน กวีพากย์ นี้เฮย
ชวนพิศประพันธ์กู้ เรียกร้องโคลงชวน ฯ

๒ ชวนเริ่มจงเจตน์ตั้ง พลีสรวง
ชวนแบ่งปันอย่าหวง ลาภล้วน
ชวนอย่าขัดอย่าทวง ห้ามลาภ เขานา
ชวนพิจารณ์ครบถ้วน เพื่อน้อมนำทาง ฯ

๓ ชวนสมานเมตต์เอื้อ อารี
ชวนก่อสามัคคี พรักพร้อม
ชวนเว้นโทษถือดี ถือพรรค พวกเหี่ยว
ชวนมินิตญาติน้อม เพราะคุ้นเคยกัน ฯ

๔ ชวนจิตต์ให้อดกลั้น เป็นอา — ภรณ์เฮย
ชวนผดุงวาจา สัตย์ตั้ง
ชวนประดิษฐ์กายา ด้วยมุ่งประโยชน์เฮย
ชวนสติอย่าให้พลั้ง เพื่อได้ผดุงธรรม ฯ

๕ ชวนอย่าเลือกรักให้ ผิดธรรม
ชวนอย่าโกรธปรักปรำ เจ็บช้ำ
ชวนอย่าโฉดเขลาทำ ให้พลาด พลั้งแล
ชวนอย่าคิดล่วงล้ำ เหตุด้วยความกลัว ฯ

๖ ชวนอย่าเขียนพยัคฆ์ให้ วัวกลัว
ชวนอย่าเพ่อตีตัว ก่อนไข้
ชวนอย่าหวาดหวั่นกลัว ต่อสิ่ง ชอบแล
ชวนอย่าเห็นผิดไซร้ ว่าต้องคลองธรรม ฯ

๗ ชวนจงอ่อนแต่ห้าม อ่อนแอ
ชวนแข็งไว้เสมอแล อย่ารั้น
ชวนอย่าขัดกระแส ขืนขัด โลกเฮย
ชวนอย่าตั้งจิตต์หมั้น เหตุด้วยอหังการ ฯ

๘ ชวนอย่าถือเพราะได้ สดับตาม
ชวนอย่าเพ่อถือตาม ตำหรับอ้าง
ชวนอย่าเพ่อหลงตาม ผู้พลอด พจีเฮย
ชวนอย่าเพ่อสมอ้าง ลัทธิต้องใจตน ฯ

๙ ชวนอย่าถือเหตุด้วย นึกเอา
ชวนอย่าถือเพราะเดา เหตุนั้น
ชวนอย่ายึดถือเขา เช่นกับ ครูเฮย
ชวนตรึกชวนตรองค้น ชอบแล้วถือเอา ฯ

๑๐ ชวนอย่าพูดตัดพ้อ เพ่งโทษ
ชวนอย่าคิดเหี้ยมโหด มุ่งร้าย
ชวนอย่าคิดผูกโกรธ ให้ยืด ยาวนา
ชวนอย่าคิดยักย้าย กอบด้วยการโกง ฯ

๑๑	ชวนอย่าชิงออกหน้า	เพื่อนกัน
	ชวนอย่าทำหุนหัน	งอดเง้า
	ชวนอย่าตื่นใจตัน	ว่าจุ ใจเฮย
	ชวนอย่าถอดแบบเค้า	พยัคฆ์เถ้าจำศีล ฯ
๑๒	ชวนอย่าเริ่มก่อเชื้อ	อิสสา
	ชวนอย่าริแส่หา	เรื่องไซร้
	ชวนอย่าก่อเวรา	ประทุษฐ์ มิตรเฮย
	ชวนอย่าใฝ่สูงให้	ศักดิ์ล้ำเกินควร ฯ
๑๓	ชวนอย่ากวัดแกว่งเท้า	เสาะหนาม
	ชวนอย่าทำลวนลาม	รับหน้า
	ชวนอย่าขู่คำราม	ใช้หอก ลมเฮย
	ชวนอย่าเบิดปากอ้า	แสยะเขี้ยวยิงพัน ฯ
๑๔	ชวนอย่าคิดอวดรู้	เกินเขา
	ชวนอย่าอวดว่าเรา	ประเสริฐแท้
	ชวนอย่าประมาทเขา	ว่าต่ำ ทรามนา
	ชวนอย่าเกินเขาแม้	พลาดพลั้งผิดลง ฯ
๑๕	ชวนอย่าลวงโลกเลี้ยง	อาตมา
	ชวนอย่าเห็นว่านินทา	สนุกเนื้อ
	ชวนอย่ามุ่งลาภา	อีกยศ ศักดิ์เฮย
	ชวนอย่าหลงบ่นเพ้อ	เหตุด้วยกามคุณ ฯ

๑๖ ชวนอย่าริแอบอ้าง อวยการ
ชวนอย่าคิดหักราน เพื่อนใกล้
ชวนอย่าเพ่อคิดการ ด้วยเห่อ เหิมนา
ชวนอย่าหาเลศให้ คณะร้าวรวนกัน ฯ

๑๗ ชวนอย่าหยิ่งริตั้ง อวดดี
ชวนอย่าอวดศักดิ์ศรี ท่านให้ เว้น
ชวนอย่าอวดว่ามี พรรคพวก มากเฮย
ชวนอย่าหนงว่าได้ เขยิบชั้นเกินเขา ฯ

๑๘ ชวนอย่าล่วงกฎข้อ คำเตือน
ชวนอย่าเพลินใจเหมือน นักรู้
ชวนอย่าซักแชเชือน ในสิ่ง ควรเฮย
ชวนอย่าวางใจผู้ โอษฐ์อ้างเพื่อนเรา ฯ

๑๙ ชวนยลยวนจิตต์ให้ พอยวน
ชวนพูดเว้นคำผวน หลอกล้อ
ชวนอย่าคิดลามลวน ให้ผิด ทางเฮย
ชวนสอบชวนถามข้อ ขัดข้องแคลงใจ ฯ

๒๐ ชวนเล่นจงเล่นให้ เป็นงาน
ชวนเที่ยวให้รู้กาล อย่าล้ำ
ชวนมาอย่าเนิ่นนาน คืออย่า ไถลเฮย
ชวนจากอย่าให้ช้ำ เพื่อไว้อาลัยฯ

๒๑ ชวนพิศสุนัขร้าย มุ่งกัด
ชวนหลีกชวนเลี่ยงลัด อย่าใกล้
ชวนนิ่งเมื่อมันกัด อย่ากัด ตอบเฮย
ชวนรักษ์สิริให้ เกียรติ์ก้องชูชวน ฯ

๒๒ ชวนกอบประโยชน์เกื้อ กูลตน
ชวนรีบชวนขวายขวน อย่าเว้น
ชวนมุ่งประโยชน์ผล เพื่อเหล่า ชนเฮย
ชวนรีบชวนกอบเค้น เพื่อได้ประโยชน์สอง ฯ

๒๓ ชวนอย่าสมคบด้วย อันธพาล
ชวนคบบัณฑิตสมาน มิตรแท้
ชวนนบนอบสักการ ต่อท่าน ปูชนีย์เฮย
ชวนจักประสพแม้ เลิศล้นมงคล ฯ

๒๔ ชวนเนาถิ่นเทศล้วน สมควร
ชวนเพราะบุญชูชวน ก่อนแล้
ชวนตั้งอัตตภาพควร กิจชอบ แลนา
ชวนจักประสพแม้ เลิศล้นมงคล ฯ

๒๕ ชวนฟังมากและรู้ ศิลปี
ชวนทราบวินัยดี นิตย์แผ้ว
ชวนกล่าวสุพจน์มี มธุรส ปานฤๅ
ชวนจักห่อนคลาดแคล้ว เลิศล้นมงคล ฯ

๒๖ ชวนบำรุงชนกพร้อม ชนนี
ชวนช่วยลูกเมียมี เกี่ยวข้อง
ชวนกอบกิจการดี ห่อนบก พร่องนา
ชวนจิตต์ให้เกษมพ้อง เลิศล้นมงคล ฯ

๒๗ ชวนอวยทานกับทั้ง ธรรมจริยา
ชวนอนุเคราะห์พงศา สืบเชื้อ
ชวนกอบกิจนานา ไร้โทษ ทัณฑ์เฮย
ชวนจักเปรมจิตต์เอื้อ เลิศล้นมงคล ฯ

๒๘ ชวนงดเว้นบาปล้วน อกุศล
ชวนเกลียดชวนหน่ายจน บาปลี้
ชานเว้นจากมัชชะดล เพราะดื่ม เที่ยวนา
ชวนไม่ประมาทแม้นี้ เลิศล้นคงคล ฯ

๒๙ ชวนให้เคารพน้อม ต่ำตน
ชวนเพื่อสันโดษปรน จิตต์ไว้
ชวนเพื่อผึกกตัญญูดล ย้อมจิตต์ ตนนา
ชวนสดับพระธรรมไซร้ ถูกต้องตามกาล ฯ

๓๐ ชวนเพื่อให้อดกลั้น รักษ์จิตต์
ชวนเพื่อว่าง่ายคิด ประโยชน์เอื้อ
ชวนเพื่อเห็นบัพพชิต พงศ์เผ่า สมณะเฮย
ชวนหมั่นถามเอื้อเฟื้อ ชอบด้วยกาลควร ฯ

๓๑ ชวนเพียรเผาบาปให้ เสื่อมสูญ
ชวนกอบพรหมจรรย์กูล พรตสร้าง
ชวนเพื่ออนุกูล เห็นอริย — สัจจ์เฮย
ชวนเพื่อยึดที่อ้าง เรียกร้องนิพพาน ฯ

๓๒ ชวนอย่าไหวหวั่นด้วย โลกธรรม
ชวนอย่าโศกอย่าทำ จิตต์เศร้า
ชวนอย่าริรักถล่ำ ย้อมจิตต์ ตนนา
ชวนจุ่งเกษมสืบเค้า แต่ล้วนมงคล ฯ

๓๓ ชวนรักญาติมิตรพร้อม พงศ์พาร
ชวนรักห้ามริราน แตกร้าว
ชวนรักสนิทนาน เสมอชีพ ชวนนา
ชวนรักหวังสืบเค้า จิตต์น้อมไมตรี ฯ

๓๔ ชวนรักสนิทแม้น คำขาน
ชวนรักจิตต์ประสาน ก่อเกื้อ
ชวนรักร่วมสมาน มิตรภาพ ชวนเฮย
ชวนรักคอยโอบเอื้อ เพื่อให้สมประสงค์ ฯ

๓๕ ชวนรักประจักษ์แจ้ง คารม
ชวนรักร่วมประสม เสกให้
ชวนรักเพื่อเกลียวกลม รักแนบ ไฉนฤๅ
ชวนรักดุจเทพไท้ เสกแล้วสรรค์มา ฯ

๓๖ ชวนรักชาติศาสน์เอื้อ ทั้งขัตติยา
ชวนรักเผ่าธีรา ปราชญ์ชี้
ชวนรักคณะครูบา ผู้ฝึก สอนนา
ชวนรักแม้เหล่านี้ เด่นได้โดยหมาย ฯ

๓๗ ชวนรักผู้ร่วมต้อง อัธยาศัย
ชวนรักสนิทใน รักเอื้อ
ชวนรักเพิ่มอาลัย รักร่วม กันแฮ
ชวนรักเพื่อก่อเกื้อ ชีพม้วยรักคง ฯ

๓๘ ชวนรักษ์ดีที่ได้ ประดล
ชวนรักษ์ศุภะผล เกิดแล้ว
ชวนรักษ์รักษ์ให้ทน ดุจรส เกลือนา
ชวนรักษ์อย่าให้แคล้ว สิ่งล้วนชูศรี ฯ

๓๙ ชวนมิตรคู่คิดข้าง เคียงตน
ชวนมิตรผู้มุ่งผล มิตรแท้
ชวนมิตรเปี่ยมกมล เพราะมิตร ตนนา
ชวนมิตรสนิทแม้ ชีพเอื้อมิตรชวน ฯ

๔๐ ชวนมิตรเปรมจิตต์เอื้อ มิตรหวัง
ชวนมิตรสมจิตต์ดัง มิตรเอื้อ
ชวนมิตรอย่าหักหลัง มล้างมิตร ตนเฮย
ชวนมิตรจุ่งก่อเกื้อ สืบเชื้อมิตรชวน ฯ

๔๑ ชวนมิตรมอบมิตรไว้ กับชวน
ชวนมิตรผดุงชวน มิตรบ้าง
ชวนมิตรอย่าเรรวน เพราะเหตุ ใดฤๅ
ชวนมิตรอย่าด่วนร้าง ผลักให้มิตรสลาย ฯ

๔๒ ชวนทำพูดคิดให้ ตริกตรอง
ชวนอื่นก็ทำนอง ผ่อนได้
ชวนจิตต์มุ่งผิดคลอง แก้ยาก เจียวนา
ชวนอย่างนี้จักไหม้ ดุจไม้ยืนตาย ฯ

๔๓ ชวนเพียรเพียรเพ่งให เพ็ญผล
ชวนอดอดให้ทน อย่าล้า
ชวนฝึกฝึกให้ตน เทียมเยี่ยง เขานา
ชวนหัดหัดให้กล้า เพื่อกู้ชูตน ฯ

๔๔ ชวนเรียนเรียนร่ำให้ เรียนยง
ชวนก่อกอบกิจคง ค่ำเช้า
ชวนกล้าอาจจิตต์ปลง พลีชีพ ได้นา
ชวนศักดิ์รักษ์ศักดิ์เค้า สืบเชื้อสงวนศรี ฯ

๔๕ ชวนอย่าเหยียดเพื่อนผู้ ประสพทุกข์
ชวนอย่าหลงเพลินสุข ทุกข์ย้อม
ชวนอย่าคิดก่อทุกข์ มล้างสุข เพื่อนเฮย
ชวนอย่าคิดหว่านล้อม เคลือบให้เพื่อนหลง ฯ

๔๖ ชวนผูกชวนรัดให้ เห็นผล
ชวนคิดชวนแก้จน ประจักษ์แจ้ง
ชวนจับอย่าเวียนวน เร่งจับ มันเฮย
ชวนบีบอย่าให้แท้ง เริศร้างห่างผล ฯ

๔๗ ชวนรับภาระต้อง ถึงตน
ชวนอย่าคว้าสับสน คาดหน้า
ชวนอย่าคิดว่าตน เลิศกว่า เขาเทียว
ชวนอย่าอวดฤทธิ์กล้า แอบอ้างอุบาย ฯ

๔๘ ชวนให้เห็นทุกข์ร้อน สหาย
ชวนคิดชวนขวนขวาย ดับร้อน
ชวนตั้งมนัสหมาย เทียบกับ ตนเฮย
ชวนคิดเห็นดุจก้อน ธาตุเชื้อเดียวกัน ฯ

๔๙ ชวนอย่าเพื่อกล่าวอ้าง เพื่อนเรา
ชวนอย่าหลงอย่าเมา รสล้น
ชวนอย่าคัดง้างเขา ด้วยปฏิ- เสธแล
ชวนอย่าลืมว่าล้น โทษล้ำคุณหลาย ฯ

๕๐ ชวนอย่าสมคบด้วย พงศ์กา
ชวนเลือกคบหงสา เผ่าพ้อง
ชวนดูเยี่ยงภุมรา สัมผัส ผกาแฮ
ชวนประพฤติตนต้อง นยะนี้ดีจริง ฯ

๕๑ ชวนเกลียดอมิตรผู้ อิสสา
ชวนเกลียดเหล่าพาลา ชั่วช้า
ชวนเกลียดการแส่หา โทษผิด
ชวนเกลียดอวดเก่งกล้า แอบอ้างบัญชา ฯ

๕๒ ชวนเกลียดการแตกร้าว รวนกัน
ชวนเกลียดคำดุดัน มุ่งร้าย
ชวนเกลียดอยุติธรรม์ เหตุมุ่ง ลาภเอย
ชวนเกลียดการยักย้าย กอบด้วยอธรรม ฯ

๕๓ ชวนเกลียดการอาจเอื้อม ลามปาม
ชวนเกลียดการลวนลาม ออกหน้า
ชวนเกลียดเรื่องเห่อตาม ยศล่อ ลวงเอย
ชวนเกลียดการเฉื่อยช้า ปล่อยให้เสียการ ฯ

๕๔ ชวนเกลียดก่อโทษซ้ำ ปรักปรำ
ชวนเกลียดบิดทองคำ ลูบไล้
ชวนเกลียดพลิกแพลงทำ ลวงโลก
ชวนเกลียดเรื่องคิดให้ ทุกข์ต้องเพื่อนกัน ฯ

๕๕ ชวนอย่าเกลียดเพื่อนแม้ พลาดลง
ชวนอย่าหมายประสงค์ เหยียบซ้ำ
ชวนอย่าคิดจำนง เช่นกับ พฤกษ์เอย
ชวนคิดอย่างนี้ล้ำ เลิศแล้วลือชาย ฯ

๕๖ ชวนกล่าวชวนจิตต์น้อม นินทา
ชวนชักเพื่อมุ่งหา สมบัติบ้า
ชวนกล่าวเพื่อเฮฮา คณะคลุก คลีเฮย
ชวนเช่นนี้ชั่วช้า อย่าได้รับชวน ฯ

๕๗ ชวนอย่าหนงว่าเชื้อ ช้างสาร
ชวนอย่าเพ่อหักราน มดน้อย
ชวนให้ทราบเหตุการณ์ โลกเกี่ยว กันแฮ
ชวนหมั่นผดุงจิตต์คล้อย โอบด้วยไมตรี ฯ

๕๘ ชวนอย่าคิดรีดเนื้อ เถือหนัง
ชวนอย่าคิดแอบพัง เรื่องไซ้
ชวนอย่าคิดบีดบัง ลวงล่อ มิตรนา
ชวนอย่าคิดว่าได้ ลูกน้องสองเกลอ ฯ

๕๙ ชวนอย่าคิดคาดหน้า นิยมกาล
ชวนอย่านึกคราวนาน ล่วงแล้ว
ชวนอย่าผัดเพี้ยนกาล ประจวบ หน้าเฮย
ชวนอย่าปล่อยกิจแพ้ว เริศร้างห่างผล ฯ

๖๐ ชวนมิตรรักมิตรไว้ อย่าคลาย
ชวนเหล่าสหายสืบสาย มิตรนั้น
ชวนคณะศิษย์ขวนขวาย เคารพ ครูเฮย
ชวนบ่าวมอบตนหมั้น ฝากไว้กับนาย ฯ

๖๑ ชวนให้ชอบบทอ้าง ศาสนา
ชวนหมั่นกอบศึกษา เพื่อรู้
ชวนเลือกเหล่าวิชชา ประดับ ตนแฮ
ชวนเพ่งนิยมผู้ เบิดข้อไขธรรม ฯ

๖๒ ชวนคิดอ้างเชื้อชาติ สงสาร
ชวนอย่าคิดล้างผลาญ มุ่งร้าย
ชวนตรึกคิดถึงกาล ใกล้และ ไกลแล
ชวนนับญาติยักย้าย ร่วมหล้าเดียวกัน ฯ

๖๓ ชวนใดในโลกล้วน นามชวน
ชวนชั่วและดีควร เลือกพื้น
ชวนละชั่วจิตต์หวน รักชอบ แลนา
ชวนจิตต์ให้สนิทหมั้น ว่านั้นชวนดี ฯ

๖๔ ชวนพากย์นี้มากแท้ หมื่นพัน
ชวนกอบกิจผดุงธรรม์ ชอบไซร้
ชวนอื่นจากสัจจธรรม์ ปราชญ์ติ แลนา
ชวนจิตต์เหล่าสหายไห้ หมั่นน้อมพิจารณ์ชวน ฯ

คำนำ

คนเราทั้งหลาย ผู้เกี่ยวเนื่องเป็นสัมพันธญาติกันก็ตาม เกี่ยวเนื่องกันโดยทางอื่น มีอาชีวะ สุขทุกข์และกรณียกิจก็ตาม ถ้าหากไม่รู้จักปฏิบัติรักษาน้ำใจของกันและกันไว้แล้ว จะเป็นอย่างไรบ้าง อย่ากล่าวอื่นไกลเลย พึงเห็นมารดาบิดากับบุตร สามีกับภรรยา เมื่อไม่ถูกกันแล้ว จะหาความสุขสักน้อยหนึ่ง แม้สำหรับครอบครัวก็ไม่ได้เลย แท้ที่จริง คำว่าความสุขนี้ หมายเอาความสำราญกายสบายจิตอันต่างโดยชนิด หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ที่บุคคลได้รับได้เสวยอยู่ เป็นผลอันเกิดแต่เหตุ คือความประกอบที่สมควร ถูกต้องตามฐานานุรูป ซึ่งเรียกว่าอัตตัญญู รู้จักประมาณตน และอาศัยสุจริตยุติธรรมเป็นที่ตั้ง เพราะเหตุดังนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา จึงตรัสสอนให้ชนทั้งหลาย รู้จักปฏิบัติบำรุงซึ่งกันและกัน โดยทางที่ดีที่ชอบ สมควรตามภาวะของบุคคล ผู้ตั้งอยู่ในความเป็นมารดาบิดาบ้าง เป็นบุตรธิดาบ้าง เป็นอาจารย์หรือเป็นศิษย์บ้าง เป็นสามีภรรยากันบ้าง เป็นมิตรสหายกันบ้าง เป็นบ่าวเป็นนายกันบ้าง เป็นผู้ถือเพศบรรพชิตหรือเป็นคฤหัสถ์บ้าง เมื่อบุคคลทั้งหลายปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามธรรมนิยมแล้ว ก็ย่อมได้รับความเกษมสุข หาทุกขภัยมิได้เลย ข้าพเจ้ามีความคำนึงถึงเหตุอันเกี่ยวข้องกัน ในระหว่างชนทั้งหลายเช่นดังกล่าวมานี้ เห็นว่าการรู้จักนิยมนับถือและปฏิบัติ

บำรุงกัน ให้ถูกต้องตามหน้าที่ของคนทุก ๆ คนแล้ว จะได้รับความสุขไม่ใช่น้อย จึงได้คิดเรียบเรียงวิธีไหว้ทิศในพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นเครื่องประกอบ และได้ใช้สำนวนข้อความต่ำ ๆ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายนึกว่าจะพยายามแก้ไขให้สำเร็จประโยชน์ดีขึ้นโดยลำดับ หวังว่าคงจะเป็นอุปการะแก่ญาติมิตรทั้งหลาย ตลอดถึงผู้ศึกษาองค์นักธรรมได้เป็นอย่างดี ๆ

ขอประโยชน์อันมีในหนังสือนี้ จงเป็นผลสำเร็จแก่ท่านทั้งหลายผู้ได้อ่านได้สดับสุภาษิตกถา อันแสดงถึงวิธีไหว้ทิศในพระพุทธศาสนา ขอให้เป็นผู้ประสพวิบุลผล มีความเกษมสำราญ ปราศจากโรคภัยถึงความเจริญมั่นคงในพระศาสนา พร้อมทั้งวงศ์วารพวกพ้อง มิตรสหายทั้งปวง เทอญ

พระมหาโอภาสี (ชวน)

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๖๗

นมตฺถุ สุคตสฺส

มาตาปิตา ทิสา ปุพฺพา	อาจาริยา ทกฺขิณา ทิสา
ปุตฺตทารา ทิสา ปจฺฉา	มิตฺตามจฺจา จ อุตฺตรา
ทาสกมฺมกรา เหฏฺฐา	อุทฺธํ สมณพฺราหฺมณา
เอตาทิสา นมสฺเสยฺย	อลมตฺโต กุเล คิหี
ปณฺฑิโต สีลสมฺปนฺโน	สโณฺห จ ปฏิภาณวา
นิวาตวุตฺติ อตฺถทฺโธ	ตาทิโส ลภเต ยสํ
อุฏฺฐานโก อนวโส	อาปทาสุ น เวธติ
อจฺฉิทฺทวุตฺติ เมธาวี	ตาทิโส ลภเต ยสํ
สงฺคาหโก มิตฺตกโร	วทญฺญู วีตมจฺฉโร
เนตา วิเนตา อนุเนตา	ตาทิโส ลภเต ยสนฺติ ฯ

พรรณนาความ

โลกสันนิวาส พร้อมทั้งปฐพีที่อาศัยของสัตว์นิกายนี้ ย่อมประดับประดาไปด้วยสรรพวัตถุธาตุอันปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ทั้งปกคลุมไปด้วยพฤกษาชาติและลดาวัลลิ์ทั้งหลาย ซึ่งจะเป็นเครื่องผูกพันจิตของเหล่าสัตว์ผู้มิรู้เท่าตามความเป็นจริง ให้อาลัยพัวพันอยู่ในโลกนี้เสมอไป ฯ ก็โลกคือพื้นพิภพอันประกอบไปด้วยสรรพธาตุ ซึ่งแตกต่างโดยความเป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ และเป็นสังขาร มีพฤกษาชาติลดาวัลลิ์ทั้งปวงเหล่านี้เป็นต้น ย่อมมีประเภทและชนิดเป็นเอนก

ประการ เหลือที่จะพรรณนาให้สิ้นสุดได้ ๆ แต่ในที่นี้จักกล่าวเฉพาะสัตวนิกาย อันอาศัยแผ่นดินที่ถือกำเนิดเป็นมนุษยชาติ ซึ่งรวบรวมกันอยู่เป็นหมู่ เป็นคณะ เป็นพวก เป็นเหล่า ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในต่างถิ่น ต่างแดนกันบ้าง อยู่ร่วมถิ่น ร่วมแดนกันบ้าง ย่อมมีฐานะสูงต่ำพอเสมอกันบ้าง ยิ่งหย่อนกว่ากันบ้าง ตลอดถึงจริตอัธยาศัยและสติปัญญาก็ย่อมต่าง ๆ กันแทบทุกรูปทุกนาม ข้อนี้ก็จริงอยู่แต่เมื่อเพ่งถึงความประสงค์ของภาษานิยม ที่มนุษย์ทั้งหลายสมมติเรียกสิ่งต่าง ๆ ในโลก เพื่อเป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ซึ่งกันและกันแล้ว ก็ย่อมมีเหมือนกันหมด ๆ อนึ่งย่อมไม่เป็นของยากสำหรับคนในหมู่เดียว พวกเดียวกัน ซึ่งบัญญัตินิยมเรียกกันโดยสามัญโวหารอันอนุวัตรไปตามโลก ข้อนี้พึงเห็นในมนุษย์เราทั้งหลาย ที่ได้อัตภาพมาในโลกนี้แล้ว ไม่เลือกว่าชาติไร ภาษาไร ย่อมรู้จัก เดือน ดาวดิน ฟ้า อากาศ และนิมิตเครื่องหมายต่าง ๆ ที่ชาวโลกเขานิยมเรียกกันเป็นต้นว่า รู้จักสังเกตกำหนดทิศใหญ่น้อย โดยถือเดือนดาวเป็นเครื่องแสดงความประสงค์ให้รู้ความหมายซึ่งกันและกัน ดังมีคำเรียกกันว่าบุรพทิศบ้าง ปัจฉิมทิศบ้าง ทักษิณทิศบ้าง อุตตรทิศบ้าง ๆ ก็การรู้จักดูทิศนี้ ย่อมมีมาแต่ครั้งโบราณสมัยแล้ว เช่นมีคำแสดงในประวัติศาสตร์ว่า มีชนพวกหนึ่งเป็นผู้เริ่มแสดงทิศ ชักจูงแนะนำให้ชนทั้ง-หลายมีความนิยมนับถือกราบไหว้ทิศน้อยใหญ่ เพื่อขอความสวัสดิมงคล ต่อพระผู้เป็นเจ้าผู้ประจำรักษาทิศนั้น ๆ ชนผู้แสดงทิศจำพวกนี้

เขาถือตนว่าเป็นเชื้อสายของพรหม ผู้มาจุติเป็นปฐมในโลก จึงได้สมมตเรียกพวกของเขาว่าเป็นพราหมณ์ ดังนี้ ฯ

ความจริง เมื่อพระพุทธศาสนายังมิได้ปรากฏขึ้นในโลกนั้น มนุษย์ทั้งหลายผู้มีชีวิตเป็นอยู่ในยุคนั้น ย่อมถือลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ กัน ตามคตินิยมของศาสนานั้น ๆ มีศาสนาพราหมณ์เป็นต้น แล้วมีความยึดถือวัตถุหรือบุคคลนั้นเป็นสรณะ โดยเจ้าตัวเห็นว่าเป็นการดีการชอบแล้ว แม้ถึงว่ากิจที่ตนกระทำอยู่จะเอนเอียงไปข้างหมกมุ่นทางกามคุณารมณ์ก็ดี ทางเบียดกรอเจ็บช้ำระทมกายก็ดี เขาก็ยังฝ่าฝืนประพฤติกันไป โดยถือว่าเป็นการบุญการกุศล จริยาวัตรเช่นนี้มติทางพระพุทธศาสนาแสดงว่า เป็นข้อปฏิบัติอันย่อหย่อน และตึงเครียดเกินไป ยังไม่ตรงศูนย์กลางที่ประสงค์ เพราะไม่สามารถจะทำผู้ปฏิบัติให้ไปปราศจากทุกข์ได้ ข้อนี้พึงสาธกด้วยพระพุทธภาษิตอันมีมาในพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรปฐมเทศนา ใจความว่า พระองค์ทรงคัดค้านกามสุขัลลิกานุโยค กับอัตตกิลมถานุโยค ว่าบรรพชิตไม่ควรเสพ แล้วทรงแสดงมัชฌิมาปฏิปทาข้อปฏิบัติอันเป็นกลาง ๆ ไม่ข้องแวะด้วยส่วนสามกทั้งสองนั้น คือมีสัมมาทิฏฐิความเห็นชอบเป็นต้น มีสัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบเป็นปริโยสาน ต่อนั้นไปก็ทรงแสดงจตุราริยสัจ คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค แล้วประกาศพระญาณของพระองค์ อันเป็นไปในจตุราริยสัจนั้น ในที่สุดก็ทรงแสดง

วิมุตติ อันเป็นผลแห่งการรู้อริยสัจ ซึ่งนับว่าเป็นผลอันสูงสุด แห่งการประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนานี้ ฯ เพราะเหตุฉะนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นพระศาสดาเอกในโลก ผู้ทรงอาศัยความอนุเคราะห์เอ็นดูเป็นที่ตั้ง ในการแสวงหาประโยชน์แก่สาวกทั้งหลาย จึงได้ทรงประทานพระบรมพุทโธวาทไว้เป็นอเนกประการ เพื่อทรงฝึกสอนแนะนำพุทธศาสนิกชน ให้ได้ความรู้ความเข้าใจในเหตุผล อันเป็นความรู้อย่างประเสริฐ นำให้หลีกจากสิ่งอันไร้ประโยชน์ ถือเอาสิ่งอันมีประโยชน์โดยส่วนเดียว ดังจะยกขึ้นแสดงโดยบรรยายหนึ่ง เช่นพระองค์ตรัสเทศนาแก่สิงคาลมาณพ ผู้นอบน้อมบูชาทิศทั้ง ๖ ซึ่งมีกลวิธีประพฤติบำเพ็ญ เอนเอียงไปตามลัทธินิยมของศาสนาพราหมณ์อยู่ พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นการไร้ประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความสวัสดีจำเริญแก่ผู้ประพฤติบำเพ็ญเลย เพราะฉะนั้นพระองค์จึงได้ทรงอนุวัตร ยักย้ายพระธรรมเทศนา โดยอนุรูปแก่อัธยาศัยของสิงคาลมาณพนั้น แต่ทรงเปลี่ยนความเข้าใจเสียใหม่ เพื่อเป็นปัจจัยสนับสนุนความประพฤติของผู้ปฏิบัติให้เป็นไปถูกทาง และทั้งจะเป็นประหนึ่งรั้วหรือกำแพงที่จะปกปิดหรือสกัดกั้นห้ามกันภยันตราย ไม่ให้มีมาแต่ทิศทั้ง ๖ ได้ฉะนั้น

ความจริงการนอบน้อมไหว้ทิศทั้ง ๖ อันมีมาในลัทธินิยมของศาสนาพราหมณ์นั้น เมื่อผู้มีปัญญามาใคร่ครวญพิจารณาหาเหตุผล

อันเป็นไปตามธรรมดานิยมแล้ว ก็จะปรากฏเห็นว่า การประพฤติเช่นนั้นย่อมไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอันใด มีแต่จะพอกพูลความโง่เขลางมงาย ให้หวีขึ้นในสันดานเสมอไปเท่านั้น เพราะเหตุว่าทิศทั้ง ๖ อันเป็นไปตามโลกนิยมนั้น ไม่สามารถจะมาคุ้มครองรักษา และสนับสนุนบุคคลผู้ไหว้ให้ได้รับความสุขจำเจริญ และปราศจากภยันตรายทั้งหลายได้เลย เนื่องด้วยเหตุนี้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้ตรัสสอนพุทธบริษัทให้ปฏิบัติต่อบุคคล ๖ จำพวก มีมารดาบิดาเป็นต้น ซึ่งเรียกว่าไหว้ทิศในพระพุทธศาสนา เพื่อให้สมกับวิธีไหว้ทิศทั้ง ๖ อันมีมาในศาสนาพราหมณ์ ฯ

ก็บรรดาทิศทั้ง ๖ อันมีในพระพุทธศาสนาโดยอนุวัตรตามศาสนาพราหมณ์นั้น แสดงโดยสังเขปนัยก็ได้แก่ปุรัตถิมทิศ คือ ทิศเบื้องหน้า หมายเอามารดาบิดา ๑ ทักษิณทิศคือ ทิศเบื้องขวา หมายเอาอาจารย์ ๑ ปัจฉิมทิศ คือ ทิศเบื้องหลัง หมายเอาบุตรภรรยา ๑ อุตตรทิศ คือ ทิศเบื้องซ้าย หมายเอามิตรสหาย ๑ เหฏฐิมทิศ คือ ทิศเบื้องต่ำ หมายเอาบ่าวไพร่ ๑ อุปริมทิศ คือ ทิศเบื้องบน หมายเอาสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบในพระพุทธศาสนา ๑ รวมเป็น ๖ ทิศด้วยกัน ฯ ก็การที่ท่านจัดสรรบุคคลทั้งหลาย ให้เป็นประหนึ่งทิศทั้ง ๖ นั้น ด้วยความประสงค์จะแสดงถึงกรณียกิจอันชนทั้งหลายพึงประพฤติต่อกันและกัน ซึ่งเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ช่วยเหลืออุปถัมภ์บำรุง

ซึ่งกันและกัน โดยฐานเป็นบุรพการีบ้าง โดยฐานเป็นกตัญญูกตเวทีบ้าง โดยฐานเป็นสังคหะวิธีบ้าง ฯ อนึ่งเพื่อจะแสดงผลของผู้ปฏิบัติซึ่งทิศเหล่านั้น โดยอุปมาว่า เป็นประหนึ่งกำแพงหรือทำนบที่จะกันกางภยันตรายทั้งหลาย ไม่ให้มาพ้องพานแก่ธรรมจารีบุคคลผู้ปฏิบัติบำเพ็ญซึ่งทิศทั้ง ๖ นั้นเลย ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อจะประมวลแสดงถึงอาการที่พระพุทธองค์ ทรงเปรียบบุคคลทั้ง ๖ จำพวกว่าเป็นประหนึ่งทิศนั้น ๆ โดยเฉพาะแล้ว ก็คงได้ความว่า มารดาบิดาเป็นผู้มีอุปการะเลี้ยงดู และให้โอวาทสั่งสอนบุตรธิดา ก่อนกว่าชนทั้งหลายเหล่าอื่น จึงสมควรเปรียบด้วยปุรัตถิมทิศ ฯ ส่วนอาจารย์ได้เป็นผู้ให้โอวาทพร่ำสอนศิษย์ชี้ทางผิดและถูก ควรดำเนินและมิควรดำเนิน เพื่อเป็นความสะดวกแก่การตั้งเนื้อตั้งตัว เป็นประดุจแขนขวาของศิษย์ เพราะฉะนั้นจึงสมควรเปรียบด้วยทักษิณทิศ คือ ทิศเบื้องขวา ฯ ส่วนบุตรภรรยาเป็นผู้มาภายหลัง แต่ก็เป็นสำคัญส่วนหนึ่งสำหรับครอบครัว จึงสมควรเปรียบด้วยปัจฉิมทิศ คือ ทิศเบื้องหลัง ฯ ส่วนมิตรสหายผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์ร่วมกิจการงาน ช่วยขวนขวายในกิจการน้อยใหญ่ที่เกิดขึ้น เป็นกำลังประดุจแขนซ้ายของบุคคลฉะนั้น จึงสมควรเปรียบด้วยอุตตรทิศ คือ ทิศเบื้องซ้าย ฯ ส่วนบ่าวไพร่กรรมกร ผู้ยอมตัวลงเป็นคนรับใช้สรอย หรือทำการงานอยู่ในปกครองเลี้ยงดูของนาย จึงสมควรเปรียบ

ด้วยเหฏฐิมทิศ คือ ทิศเบื้องต่ำ ฯ ส่วนสมณพราหมณ์ผู้เป็นปูชนีย-บุคคลของคฤหัสถ์ ได้รับยกย่องในฐานะสูง จึงสมควรเปรียบด้วยอุปริมทิศ คือ ทิศเบื้องบน ฯ

บุคคลทั้ง ๖ จำพวกเหล่านี้แล เมื่อชนทั้งหลายเหล่าใดมารู้จักอุปฐากบำรุง หรือเชิดชูเกื้อกูล โดยฐานอนุเคราะห์หรือบูชาคุณด้วยประการใดประการหนึ่งแล้ว ชนทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมได้นามว่าเป็นธรรมจารี คือผู้ประพฤติธรรมในพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง ซึ่งจะเป็นปัจจัยนำความสวัสดีจำเริญมาให้แก่ผู้ประพฤติบำเพ็ญตลอดกาลเป็นนิตย์ และสามารถจะป้องปิดอันตรายต่าง ๆ ไม่ให้มาพ้องพานแก่ธรรมจารีบุคคลได้เลยเป็นอันขาด เพราะเหตุดังนี้ สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ ผู้เป็นประมุขแห่งธรรมวงศ์ เมื่อพระองค์จะทรงจำแนกวิภาคแห่งกรณียกิจ อันสาธุชนพึงปฏิบัติต่อบุคคลทั้ง ๖ จำพวกเหล่านั้นแล้ว จึงได้ตรัสสอนให้ประกอบบำเพ็ญตามฐานานุรูปแห่งตน ๆ ดังมีข้อความปรากฏในสิงคาโลวาทสูตร ที่พระองค์ทรงแสดงถึงอุปัฏฐานกิจ อันสมควรแก่ทิศนั้น ๆ แสดงโดยเฉพาะพอเป็นนิทัศนะว่ามารดาบิดา อันบุตรธิดาพึงบำรุง ด้วยการเลี้ยงดู ด้วยช่วยทำกิจการของท่าน ด้วยดำรงวงศ์สกุล ด้วยประพฤติตนให้เป็นผู้ควรรับทรัพย์มฤดกของสกุล และเมื่อมารดาบิดาท่านล่วงลับไปสู่ปรโลกแล้ว ก็ทำบุญอุทิศส่งไปให้ท่าน ฯ ส่วนอาจารย์เล่า ก็เป็นหน้าที่ของศิษย์จะพึง

อุปฐากบำรุง ด้วยลุกขึ้นต้อนรับ ด้วยเข้าไปคอยรับใช้ ด้วยเชื่อฟัง ด้วยอุปฐาก และด้วยตั้งใจศึกษาเล่าเรียนศิลปศาสตร์วิทยาโดยเคารพฯ ส่วนภรรยาก็เป็นหน้าที่ของสามีจะพึงบำรุง ด้วยการยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา ด้วยไม่ดูหมิ่นดูแคลน ด้วยไม่ประพฤติล่วงใจ ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้ และด้วยให้เครื่องประดับประดา สำหรับตกแต่งร่างกายตามสมควร ฯ ส่วนมิตรสหาย ก็เป็นหน้าที่ของกุลบุตรผู้คบหาสมาคมจะพึงบำรุง ด้วยการให้ปันลาภผล ด้วยการเจรจาอ่อนหวาน ด้วยประพฤติประโยชน์ ด้วยความเป็นผู้วางตนเสมอ และด้วยการไม่แกล้งกล่าวให้คลาดจากความเป็นจริง ฯ ส่วนบ่าวไพร่ กรรมกร ก็เป็นหน้าที่ของนายจะพึงบำรุง ด้วยจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง ด้วยให้อาหารและรางวัล ด้วยรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้ ด้วยแจกของมีรสแปลกปลาดให้รับประทาน และด้วยปล่อยให้เที่ยวในสมัยมีนักขัตฤกษ์เป็นต้น ฯ ส่วนสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา ย่อมกระทำหน้าที่ทางฝึกสอน แนะนำกุลบุตร เพราะฉะนั้น กุลบุตรจึงควรบำรุง ด้วยกายกรรม ด้วยวจีกรรม และด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู คือ มิได้ห้ามไม่ให้เข้าบ้านเรือน และด้วยให้อามิษทาน ฯ รวมอุปัฏฐานกิจทั้งหมดตามที่พรรณนามาโดยสังเขปนี้ ล้วนเป็นหน้าที่อันสาธุชนพึงปฏิบัติต่อบุคคล ๖ จำพวก ซึ่งได้นามว่า เป็นประหนึ่งทิศ

นั้น ๆ ฯ ความจริงอุปัฏฐานกิจเหล่านี้ เมื่อนรชนผู้มีปัญญา มารู้จัก ปฏิบัติบำรุง หรือขวนขวายกระทำตามฐานานุรูปแห่งตน ๆ โดยฐาน เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีก็ดี โดยฐานเป็นผู้ประกอบสังคหกิจ อัน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกันก็ดี ย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้นอบ น้อมบูชาทิศในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเหตุนำมาซึ่งความสวัสดีจำเริญ โดยส่วนเดียว ฯ อนึ่งผู้ที่ขวนขวายในกัลยาณปฏิปทาเช่นนี้ ย่อมได้ นามตามพระศาสนนิยมว่าธรรมจารีบุคคล คือผู้ประพฤติธรรมสมควร ตามฐานะและถูกต้องตามขณะกาล รู้จักกรณียกิจอันจะพึงทำต่อ บุคคลนั้น ๆ ในสถานที่นั้น ๆ เป็นผู้ประพฤติบำเพ็ญตนให้บริบูรณ์ ด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม รู้จักอุปการะคุณของท่านผู้อื่น ที่ท่าน กระทำแล้วแก่ตน และกระทำตอบแทนสนองคุณท่าน ฯ อีกประการ หนึ่งหากว่าตนเป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้ปกครองเขา เป็นผู้รับผิดชอบ ดูแล สุขทุกข์ของเขา ก็จำต้องประพฤติให้สมควรอย่างยิ่ง เป็นผู้ประกอบ ด้วยเมตตากรุณา รู้จักอุปถัมภ์บำรุงปริสชนให้ได้รับความสุขโดย สมควร จึงจะเป็นที่นิยมนับถือของปริสชนผู้อยู่ในปกครอง ตลอดถึง มหาชนทั้งหลาย ผู้ได้ทราบกิตติศัพท์อันดีงามก็ย่อมพลอยบรรเทิง ชมเชยไปด้วย ฯ เพราะเหตุว่า จริยาวัตรทั้งปวงเหล่านี้ ล้วนเป็นเครื่อง หมาย เป็นเครื่องประดับของสาธุชนสัตบุรุษทั้งหลาย อาศัยเหตุนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นบัณฑิตอาชาไนยมีพระอัธยาศัย

อันเต็มเปี่ยมไปด้วยพระเมตตามหากรุณา จึงได้ทรงสั่งสอนพุทธบริษัท ให้เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ นำให้หลีกจากสิ่งอันไร้ประโยชน์ ถือเอาแต่สิ่งอันมีประโยชน์ อันเป็นเหตุให้ได้รับความเกษมสุข สมบูรณ์ด้วยลาภยศต่าง ๆ สมด้วยพระพุทธนิพนธคาถาที่ทรงแสดงแก่สิงคาลมาณพ ว่า:—

มาตาปิตา ทิสา ปุพฺพา อาจริยา ทกฺขิณา ทิสา
ปุตฺตทารา ทิสา ปจฺฉา มิตฺตามจฺจา จ อุตฺตรา
ทาสกมฺมกรา เหฏฺฐา อุทฺธํ สมณพฺราหฺมณา
เอตา ทิสา นมสฺเสยฺย อลมตฺโต กุเล คิหี
ปณฺฑิโต สีลสมฺปนฺโน สโณฺห จ ปฏิภาณวา
นิวาตวุตฺติ อตฺถทฺโธ ตาทิโส ลภเต ยสํ
อุฏฺฐานโก อนลโส อาปทาสุ น เวธติ
อจฺฉิทฺทวุตฺติ เมธาวี ตาทิโส ลภเต ยสํ
สงฺคาหโก มิตฺตกโร วทญฺญู วีตมจฺฉโร
เนตา วิเนตา อนุเนตา ตาทิโส ลภเต ยสํ ฯ

คำแปล

มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย บ่าวไพร่และคนทำการงานเป็นทิศเบื้องต่ำ สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน คฤหัสถ์ในสกุลผู้มีความสามารถควรนอบน้อมทิศทั้ง ๖ นั้น ฯ บัณฑิตผู้ถึงพร้อมด้วยศีล เป็นคนละเอียดมีปัญญา มีความประพฤติ ไม่เย่อหยิ่ง ไม่ดื้อกระด้าง คนเช่นนั้น ย่อมได้ยศ ฯ คนหมั่นไม่เกียจคร้าน ประพฤติการงานเสมอไม่ขาด เป็นผู้มีปัญญา ไม่หวั่นไหวในอันตรายทั้งปวง คนเช่นนั้น ย่อมได้ยศ ฯ คนผู้สงเคราะห์นำคนนั้น ๆ มาให้เป็นมิตร รู้เท่าถ้อยคำที่เขากล่าว เป็นคนปราศจากความตระหนี่ เป็นผู้แนะนำแสดงเหตุผลต่าง ๆ เนือง ๆ คนเช่นนั้น ย่อมได้ประสพยศ ดังนี้ ฯ

เพราะฉะนั้น เมื่อกุลบุตรกุลธิดาทั้งหลาย ผู้ขวนขวายในการปฏิบัติบำรุงบุคคล ๖ จำพวก มีมารดาบิดาเป็นต้น ตามความสามารถแห่งตน ๆ ที่จะพึงกระทำได้ เช่นดังแสดงมานี้แล้ว ก็ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดปีติปราโมทย์ บรรเทิงจิตว่า เราเป็นผู้ได้กระทำกิจดีกิจชอบสมตามหน้าที่แล้ว ฯ อนึ่งย่อมเป็นผู้เจริญสุข ไม่เป็นที่ตกต่ำเลวทรามปราศจากทุกข์ภัยอุปัทวันตรายทั้งหลาย อันจะมีมาแต่ทิศนั้น ๆ ทั้งนี้ก็เพราะผลานิสงส์ แห่งการ ประพฤติ สุจริตธรรม ย่อมตาม คุ้มครองรักษา สนับสนุนธรรมจารีบุคคลอยู่ตลอดกาลทุกเมื่อ ด้วยประการฉะนี้

โย ธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุท เจตสา
อิเธว นํ ปสํสนฺติ เปจฺจ สคฺเค ปโมทติฯ

ทวยเทพมานุษย์สร้อง สรรเสริญ
ผู้ประพฤติธรรมเจริญ สุจริตแผ้ว
กายวาจาจิตดำเนิน เบื้องแบบ ธรรมนา
ครั้นละโลกห่อนแคล้ว จิตปลื้มแดนสรวง ฯ

อภิวาทนสีลิสฺส นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายิโน
จตฺตาโร ธมฺมา วฑฺฒนฺติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ ฯ

อายุพรรณะสุขพร้อม กำลัง
ทั้งสี่ประการยัง เกิดได้
แก่ผู้อภิวาทน์บัง คมวุฒ คนเฮย
ประพฤติเสมอห่อนให้ เริศร้างโดยหมาย ฯ

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ
ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ ฯ

สกลกายเหล่าสัตว์ล้วน ผุยผง
ชื่อและสกุลวงศ์ ห่อนลื้
ดีชั่วย่อมยืนยง สืบต่อ ไปนาน
ที่พึ่งสรรพสัตว์ชี้ โลกหน้าคือบุญ ฯ

[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]

[illegible]

[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]

[illegible]

[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]

"สวนพุทธบูชาโอภาสี"

บางมด ธนบุรี

๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๐๖

ตามที่พันตรี ขจร เลขะวณิช ได้ปรารภแก่ข้าพเจ้าใคร่ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ ชวนภาษิต วิธีไหว้ทิศในพระพุทธศาสนา และแนะพุทธประวัติโดยประสงค์ ซึ่งเป็นหนังสือขององค์หลวงพ่อนิพนธ์และรวบรวมไว้ เพื่อแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ รองอำมาตย์ตรีหลุย เลขะวณิช ผู้เป็นบิดา โดยให้ความเห็นว่าเป็นหนังสือที่มีสารัตถประโยชน์สูงค่าควรแก่การอ่าน และถ้าสามารถปฏิบัติตามได้ย่อมเกิดอานิสงส์บุญราศีแด่บุคคลผู้นั้น นับว่าเป็นอัญมณีที่ทรงคุณค่ามหาศาล ในการนำวิถีชีวิตแต่ละบุคคลให้บรรลุจุดแห่งความสงบสุข สมกับความประสงค์ของท่านบิดา เมื่อยังดำรงสังขารอยู่

ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นว่า ผู้ขออนุญาตมีจิตศรัทธาและตระหนักซึ้งในคุณค่าหนังสือขององค์หลวงพ่อ นิพนธ์และรวบ รวมไว้ทั้งสามเรื่องนี้ดีแล้ว และเมื่อมีจิตเจตนาใคร่พิมพ์เป็นที่ระลึก เพื่อแจกในงานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้ บิดาครั้งนี้ ประกอบด้วยท่านผู้ล่วงลับและผู้ขออนุญาต ต่างก็เป็นสานุศิษย์ที่เคารพนับถือองค์หลวงพ่อเช่นกัน จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการตามความประสงค์ได้ และขออนุโมทนาในกุศลเจตนาอันดีของผู้ขออนุญาตไว้ด้วย.

(ลงชื่อ) พระปภากโร ภิกขุ (ชม)

(พระปภากโร ภิกขุ ชม)

แนะพุทธประวัติ

โดยประสงค์

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นได้อย่างไร

คำว่าศาสนานี้ หมายเอาคำสั่งสอนของอาจารย์เจ้าลัทธิหนึ่งๆ ย่อมมีต่าง ๆ กันตามความนิยมของศาสนิกชน คือชนผู้นับถือศาสนา บางศาสนาสอนให้ถือแผ่นดินภูเขา ต้นไม้และสัตว์เป็นสรณะ บางศาสนาสอนให้ถือพระอาทิตย์พระจันทร์เป็นสรณะ บางศาสนาสอนให้ไหว้ผีบูชาเทวดา บางศาสนาสอนให้วิงวอนพระผู้เป็นเจ้าด้วยทรมานตนให้เห็นความเพียร บางศาสนาสอนให้สรรเสริญและกล่อมเทวดาในเวลาบูชายัญ หรือสอนให้นับถืองูและหญิงมีสามีหลายคนเป็นต้น ศาสนาย่อมมีต่าง ๆ กัน ดังนี้ ก็ศาสนาทั้งหมดย่อมเป็นสำคัญสำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจคนผู้นับถือ ให้มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันได้ เพราะฉะนั้น คนเราทุกชาติทุกภาษาจำเป็นต้องนับถือศาสนา ตามแต่ใครจะพอใจนับถือศาสนาอะไร ซึ่งตนคิดเห็นว่าเป็นการสมควรแล้ว ฯ ก็คำพูดที่พูดถึงนี้พึงเข้าใจว่าเพ่งเอาส่วนมากเป็นประมาณ เพราะเหตุว่ามีคนบางพวก ที่เป็นผู้ไม่นับถือศาสนาอะไรเป็นสรณะเสียเลย อย่างที่เรียกกันว่า อศาสนา ก็ยังมีเหมือนกัน แต่นับว่าเป็นส่วนน้อยที่สุด ส่วนชนชาวสยามรัฐเรานี้ โดยมากนิยมนับถือพระพุทธศาสนา การ

ที่มีชื่ออย่างนี้ เพราะเรียกชื่อตามศาสดาจารย์ผู้สอน คือพระพุทธเจ้า ท่านเป็นเจ้าของพระศาสนา และได้ทรงนำมาสั่งสอนมหาชนให้รู้ตามเห็นตาม รวมความว่า พระพุทธศาสนานี้ ก็คือศาสนาของพระพุทธเจ้านั่นเอง ฯ

ก็ในสมัยที่พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกนั้น พวกชนพื้นเมืองกำลังนิยมนับถือศาสนาพราหมณ์ ฯ หัวใจในศาสนานั้น ถือว่าโลกธาตุทั้งปวงมีเทวดาสร้าง และมีเทวดาเป็นเจ้าของความสุขทุกข์ เมื่อบุคคลมีทุกข์ร้อนหรือต้องการความสุขแล้ว ก็ให้ไปเส้นสรวงอ้อนวอนต่อพระผู้เป็นเจ้า อนึ่งเขาสอนให้เรียนไตรเพทและเพทางค์อันเป็นต้นคัมภีร์ของเขา และต้องประพฤติวัตต์ที่เรียกว่าย่างกิเลศ มีถือการไม่กินข้าวกินแต่ผลไม้เป็นวัตต์ ถือการไม่นั่งไม่นอนเป็นวัตต์ เมื่อใครตายลงในขณะที่ทำ เขาถือว่าจักได้ขึ้นสวรรค์ดังแสดงมานี้เป็นใจความของศาสนาพราหมณ์

หากจะมีคำถามว่า เป็นเพราะเหตุไร พระศาสดาของเราจึงไม่มีความนิยมในศาสนาพราหมณ์ อันเป็นศาสนาพื้นเมืองเล่า เราผู้เป็นพุทธศาสนิกชนก็จะมีทางแก้ได้ว่า เป็นเพราะพระองค์ทรงปรีชาเฉลียวฉลาดหลักแหลมกว่าคนในยุคของพระองค์ ทั้งเป็นเจ้านายในราชสกุลด้วย ก็ลัทธิอันงมงายของเจ้าลัทธิต่าง ๆ เช่นถือพระเจ้าและอ้อนวอนบนบานก็ดี ประพฤติทรมานตนให้ลำบากไม่เข้าเรื่องก็ดี

หรือหมกมุ่นอยู่ในกาม ล้วนแต่เป็นเหตุหลงงมงายก็ดี พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า ไม่เป็นสรณะแก่นสารที่จะให้ไปปราศจากทุกข์ได้ เพราะฉะนั้น ลัทธิต่าง ๆ เหล่านั้นจึงไม่สามารถจะยังพระองค์ให้เลื่อมใสได้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วเป็นเหตุให้พระองค์ผู้มีพระปรีชา ทรงแสวงหาความรู้ใหม่ในทางศาสนา ด้วยอาการทรงกำหนดรู้ธรรมดาอันเป็นเหตุและผลเนื่องกัน ทรงประพฤติกายวาจาใจในทางที่ถูก ไม่ให้หลงงมงายไปในทางที่ผิด ทรงรักษาพระองค์ให้บริสุทธิและอยู่สงบ และมีพระกรุณาพอพระหฤทัย ทรงสั่งสอนผู้อื่นในทางดีทางถูกนั้น โดยไม่ทรงเห็นแก่ความลำบากตรากตรำพระองค์เลย ดังมีปรากฏในตำนานว่า เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้ธรรมพิเศษ กล่าวคือ เหตุผลของธรรมดาตามความเป็นจริงแล้ว ทำพระองค์ให้เป็นผู้บริสุทธิหมดจดแล้ว ได้มีพระมหากรุณาเสด็จไปทรงสั่งสอนมหาชนในคามนิคม ชนบทราชธานีนั้น ๆ จนตลอดกาล ๔๕ พรรษา แล้วจึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ฯ

ว่าด้วยการเรียนตำนานพุทธประวัติ

ตำนานพุทธประวัติย่อมเป็นสำคัญในการศึกษา และปฏิบัติพระพุทธศาสนา เพราะแสดงพระพุทธจรรยาให้ปรากฏ ก็ตำนานทั้งหลายที่มีผู้สนใจและนำสืบกันมานาน เป็นธรรมดาอยู่เอง ย่อมมีข้อความผิดกันบ้าง ถูกกันบ้าง น่าเชื่อบ้าง ไม่น่าเชื่อบ้าง เพราะฉะนั้น เมื่อผู้ศึกษามีความประสงค์จะให้ได้รับประโยชน์จากตำนานพุทธประวัตินี้แล้ว ไม่พึงละเลยเสียด้วยประการทั้งปวง พึงเลือกถือ

เอาแต่ใจความที่สมควร ไม่สักแต่ว่ามีความเชื่องมงายไปตามหนังสือเท่านั้น ควรใช้วิจารณญาณให้เห็นว่าเป็นการสมควร อาจถือเอาเป็นประมาณได้เสียก่อนแล้วจึงเลือกถือเอาและน้อมใจเชื่อไปตาม

ว่าด้วยลัทธิในศาสนาพราหมณ์เทียบกับพระพุทธศาสนา

ลัทธิในศาสนาพราหมณ์ เขาสอนให้เรียนไตรเพทและเพทางค์ คือตำหรับคำสวดอ้อนวอนเทวดา และเขาถือว่าโลกธาตุทั้งปวงมีเทวดาสร้าง มีเทวดาประจำธาตุต่างอย่าง เมื่อต้องการสวัสดิมงคลแล้ว เขาก็กราบไหว้บวงสรวงเทวดานั้น ๆ ด้วยการบูชายัญ มีบูชาเพลิงเป็นต้น และมีประพฤติวัตต์ทรมานร่างกายให้ลำบาก เช่น ไม่นั่งไม่นอนเป็นต้น ถ้าสิ้นชีวิตลงในขณะนั้น ก็ถือว่าจะได้ไปสวรรค์ นี้เป็นลัทธิโดยย่อในศาสนาพราหมณ์

ส่วนสมเด็จพระบรมศาสดา ผู้เป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาทรงแสดงว่า สิ่งทั้งปวงเป็นผลเกิดแต่เหตุ จะสิ้นไปก็เพราะสิ้นแห่งเหตุพระองค์ทรงแนะนำให้มหาชนประพฤติกายวาจาใจในทางที่ถูก ไม่ให้หลงงมงายไปในทางที่ผิด ให้ปฏิบัติตามสายกลาง จนถึงกำหนดรู้ธรรมดาอันเป็นเหตุผลเนื่องกันตามความเป็นจริง ซึ่งนับว่าเป็นความรู้อย่างสูงนำให้หลีกจากสิ่งอันมีโทษให้ถือเอาสิ่งอันให้คุณ รักษาตนให้บริสุทธิและอยู่สงบ นี้เป็นหัวใจในลัทธิพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ก็ดี พระพุทธศาสนาก็ดี ล้วนเกิดขึ้นในประเทศอินเดียก็แต่ว่า ศาสนาพราหมณ์

เกิดมีมาก่อน มหาชนกำลังนิยมนับถือกัน นับว่าเป็นศาสนาพื้นเมืองในครั้งนั้น

ว่าด้วยพระพุทธศาสนาสอนให้ถือธรรมเป็นสรณะ

พระพุทธศาสนาสอนให้ศาสนิกชนนิยมนับถือธรรมเป็นหลักเป็นที่พึ่ง คือสอนให้เป็นผู้รู้จักประพฤติถูก มีความละอายแก่ใจไม่ทำผิดหรือการที่ไม่ควรทำ ให้รู้จักเกรงกลัวต่อบาปทุจริต ให้รู้จักประพฤติให้เหมาะแก่ฐานะของตน พระพุทธศาสนาเปรียบเหมือนยาสำหรับบำบัดโรค ถ้าใครปฏิบัติถูกทางแล้ว ย่อมสำเร็จประโยชน์ ถ้าปฏิบัติไม่ถูกทางจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่ใครเลย หรือจักกลับให้โทษก็ได้ เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติพระพุทธศานา จึงสมควรปฏิบัติให้ถูกทาง ด้วยอาศัยยึดถือธรรมเป็นหลัก

พระพุทธเจ้าทรงเป็นวุฒบุคคลที่น่านับถืออย่างแท้จริง

อันสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นต้นวงศ์ของพุทธบริษัทผู้ธรรมจารี พระองค์เป็นผู้อัศจรรย์เป็นพระศาสดาที่สาวกจะพึงอวดแก่ผู้ถือศาสนาอื่นได้ ไม่เป็นที่อับอายของสาวกผู้บริษัท คือเมื่อกล่าวถึงพื้นเดิม พระองค์เป็นผู้มีภูมิลำเนาเป็นหลักแหล่ง คือเสด็จอยู่ในพระราชสำนักกรุงกบิลพัสดุ์แคว้นสักกะ ในมัธยมชนบท เมื่อว่าโดยพระชาติสมบัติ พระองค์เป็นหน่อเนื้อกษัตริย์อุภโตสุชาติ คือประสูติจากพระครรภ์โภทรแห่งพระนางศิริมหามายา ซึ่งเป็นพระราชธิดาของ

เจ้ากรุงเทวทหะ และเป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ เมื่อว่าโดยทางตระกูล พระองค์เป็นผู้มีตระกูลใหญ่ มีนามว่าโคตมะ เมื่อกล่าวโดยพระรูปสมบัติ พระองค์ทรงงดงามบริบูรณ์ด้วยพระมหาปุริสลักษณะหาที่ติมิได้ ต้องตามคัมภีร์พยากรณ์ศาสตร์ของพวกพราหมณ์อันมีมาแต่เดิม เมื่อกล่าวโดยพระปัญญาปรีชาสามารถ พระองค์ได้ทรงศึกษาอักษรศาสตร์ แลศิลปะได้เป็นเยี่ยมในเวลานั้น เมื่อกล่าวโดยพระวาสนาพระองค์เป็นผู้ไม่ขาดแคลนไม่เป็นอภัพพบุคคล ทรงบริบูรณ์ด้วยพระราชทรัพย์ และพระประยูรญาติราชบริพาร ได้เสวยสุขอยู่ในฆราวาสตลอดเวลาพระชันษาได้ ๒๙ ปี แล้วเสด็จออกบรรพชา โดยมิได้แค้นเคืองผู้อื่นหรือขาดแคลนอย่างใดอย่างหนึ่งเลย ทรงมุ่งต่อพระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า เมื่อกล่าวโดยน้ำพระหฤทัย พระองค์มีพระหฤทัยเด็ดเดี่ยวทรงทำอะไรทรงทำจริง ๆ ไม่จับจด สมแก่ความเป็นพระมหาบุรุษ เช่นทรงสู้ทนบำเพ็ญทุกกรกิริยา เพื่อค้นคว้าหาความจริงอยู่จนถึง ๖ ปี ต่อเมื่อทรงทราบแน่ว่าไม่เป็นทางแห่งพระโพธิญาณ จึงได้ทรงเปลี่ยนอุบายวิธีบำเพ็ญเพียรทางจิตต แลในวันที่สุดที่จะได้ตรัสรู้ ก็ได้ทรงตั้งพระหฤทัยอย่างกล้าหาญองอาจว่า หนังเอ็น กระดูก เนื้อ เลือดในกายจงเหือดแห้งหายไปเถิด คุณวิเศษที่ล้ำเลิศอันใด ซึ่งเป็นวิสัยที่บุคคลจะพึงได้ด้วยเรี่ยวแรงกำลังความเพียรของบุรุษ ถ้าไม่ได้บัลลุคุณวิ

อันนั้นแล้ว เป็นไม่ละความเพียร และจิตต์ของเรายังไม่หลุดพ้นไปจากอาสวะทั้งปวง จนไม่ถือมั่นด้วยอุปาทานเพียงใด เราจักไม่ทำลายบัลลังก์นั่งขัดสมาธิอยู่นั้นเลยเป็นอันขาดเพียงนั้น พระองค์ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ ในที่สุดแห่งราตรีวันนั้นเอง เมื่อว่าโดยพระวัยพระองค์มีพระชันษาถึง ๓๕ ปี จึงได้ตรัสรู้เป็นพระบรมศาสดาจารย์ แลได้ทรงพระชนม์อยู่ถึง ๘๐ ปี จึงได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน สมแก่ความเป็นวัยวุฒบุคคลที่นับถือของประชุมชนได้อย่างดี

พระสัมมาสัมพุทธกิจที่พุทธศาสนิกชนควรคำนึงถึง

ในกาล ๒๕๐๐ ปี ล่วงมาแล้ว สมเด็จพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย เสด็จอุบัติขึ้นในขัตติยตระกูล เป็นพระเชษฐโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้ครองนครกบิลพัสดุ์ในสักกชนบท และเป็นรัชชทายาทผู้จะดำรงราชย์ต่อไป แต่พระองค์ทรงมีพระมหากรุณาในประชาชนพอพระหฤทัยจะเป็นศาสดาสั่งสอนเขา จึงกล้าทรงเปลี่ยนภาวะของพระองค์ คือเสด็จออกทรงผนวชบำเพ็ญเพียรได้ตรัสเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็ทรงบำเพ็ญพุทธกิจสมควรตามหน้าที่ ทรงประกาศพระศาสนาให้แพร่หลายไปในคามนิคมชนบท ราชธานีนั้น ๆ นับว่าพระองค์ได้ทรงตั้งบริษัทให้บริบูรณ์ ประดิษฐานพระศาสนาไว้เป็นหลักเพื่อประโยชน์แก่ประชุมชนผู้เกิด ณ ภายหลัง แล้วจึงได้เสด็จดับขันธ-ปรินิพพาน ๆ ก็กรณียกิจอันผู้เป็นศาสดาจะพึงทำ พระองค์ได้ทรง

ทำเต็มที่แล้วไม่บกพร่อง เพราะฉะนั้น พระองค์จึงอาจทรงเปล่งพระสุรสิงหนาทว่า "**ยํ สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน อนุกมฺปํ อุปาทาย สพฺพนฺตํ โว มยา กตํ**" แปลความว่า กิจอันใดอันศาสดาผู้กรุณา แสวงหาประโยชน์แก่สาวกจะพึงทำ กิจนั้นอันเรากระทำแล้วแก่ท่านทั้งหลายทุกประการ ดังนี้

สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล[๑]

คือสถานที่พระบรมศาสดาประสูติ ๑ ที่ตรัสรู้ ๑ ที่ทรงแสดงพระธรรมจักรประถมเทศนา ๑ ที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน ๑ สถานที่ทั้ง ๔ นี้ เรียกว่าสังเวชนียสถาน เพราะเป็นสถานที่อันกุลบุตรผู้มีศรัทธาควรจะดูจะเห็นเพื่อให้เกิดความสังเวช และความเลื่อมใสฯ ที่ตั้งของสถานที่ทั้ง ๔ ตามที่ปรากฏในตำนานพุทธประวัติดังนี้ ที่ประสูติตั้งอยู่ ณ ป่าลุมพินีวัน ระหว่างนครกบิลพัสดุ์และนครเทวทหะต่อกันแขวงสักกะชนบทฯ ที่ตรัสรู้ใต้ต้นมหาโพธิ์ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม จังหวัดคยา แขวงมคธชนบท ที่ตรัสประถมเทศนา ณ ป่าอิสิปตมฤคทายวัน แขวงนครพาราณสี กาสีชนบท สถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน ตั้งอยู่ ณ สาลวันอันเป็นที่พักของพวกมัลลกษัตริย์ แขวงนครกุสินารามัลลชนบทฯ

---

๑. ดูแผนที่

หัวข้อที่ควรรู้

๑ เสด็จอุบัติขึ้น ณ ที่ไหน

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นพระศาสดาของเราทั้งหลาย ได้เสด็จอุบัติขึ้นในพวกชนอริยกชาติ ในจังหวัดมัชฌิมชนบท ชมพูทวีป แคว้นสักกะในตระกูลกษัตริย์พวกศากยะผู้โคตมโคตร เป็นพระโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะในกรุงกบิลพัสดุ์ และพระนางเจ้ามหามายาฯ

๒ ประสูติเมื่อวันเดือนปีอะไร

พระองค์ประสูติในวันวิศาขบุรณมี (วันเพ็ญเดือนหก) ก่อนพุทธศก ๘๐ ปี นับแต่กาลนั้นมา จนถึงบัดนี้ (พ.ศ. ๒๔๖๖) ได้๒๕๔๖ ปีฯ

๓ สถานที่ประสูติตั้งอยู่ ณ ที่ไหน

สถานที่ประสูติตั้งอยู่ ณ ป่าลุมพินีวัน (ป่าไม้รัง) ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์ กับนครเทวทหะต่อกัน แขวงสักกชนบท

๔ เหตุไฉนจึงต้องประสูติ ณ ที่นั้น

เนื่องด้วยเหตุที่พระนางเจ้ามหามายา กำลังมีพระครรภ์แก่ มีพระประสงค์จะเสด็จไปกรุงเทวทหะอันเป็นสถานที่อยู่เดิมของพระนาง ครั้นทูลลาพระสามีแล้วเสด็จไปกับด้วยราชบริพาร พอบรรลุถึงป่าลุมพินีวัน พระนางเจ้าปรารถนาจะเสด็จประพาศในสถานที่นั้น ครั้น

เสด็จเข้าไปแล้ว เผอิญลมกัมมัชวาตก็เกิดปั่นป่วนขึ้น จึงเป็นเหตุให้พระนางเจ้าต้องประสูติ ณ สถานที่นั้น ฯ

๕ ในคราวยังทรงเป็นพระกุมารมีพระนามว่าอย่างไร

เมื่อก่อนแต่ได้ตรัสรู้เป็นพระบรมศาสดาจารย์ พระประยูรญาติทั้งหลายมีพระเจ้าสุทโธทนะเป็นประมุข ได้ทรงขนานนามพระองค์ในกาลที่ยังทรงพระเยาว์อยู่ว่า " สิทธัตถ กุมาร " ฯ

๖ ทรงดำรงอยู่ในฆราวาสสมบัติชั่วเวลาประมาณเท่าไร

พระองค์ทรงดำรงอยู่ในฆราวาสสมบัติ ๒๙ ปี ฯ คือเมื่อพระชันษาได้ ๑๖ ปี พระเจ้าสุทโธทนะผู้เป็นพระชนก ได้ขอนางยโสธรา (พิมพา) อันเป็นธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะในกรุงเทวทหะมาให้เป็นพระชายา พระองค์มีพระโอรสองค์หนึ่งทรงนามว่าราหุล ฯ นับแต่กาลที่มีพระชายาและโอรสเป็นต้นมาได้ ๑๓ ปี จึงเสด็จออกทรงผนวช

๖ ทรงปรารภถึงอะไรจึงเป็นเหตุให้เสด็จออกทรงผนวช

เหตุที่ทรงผนวช ก็เพราะทรงปรารภถึงชราพยาธิมรณะ ว่าชนทั้งหลายมีชราพยาธิมรณะประจำอยู่ทุกตัวตน แต่มัวประมาทอยู่ข้อนั้นไม่เป็นการสมควรแก่เรา เราควรจะแสวงหาอุบายเครื่องพ้นจากสิ่งเหล่านี้เสียดีกว่า ทรงเห็นว่าการอยู่ครอบครองฆราวาสย่อมเป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา ทางที่ปลอดโปร่งก็คือการถือบรรพชาเพศเนื่องด้วยทรงปรารภอย่างนี้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์เสด็จออกทรงผนวชฯ

๘ ทรงผนวชแล้วกี่ปีจึงได้ตรัสรู้ ในระหว่างนี้ทรงทำอะไรบ้าง

นับแต่ทรงผนวชไป ๖ ปี ล่วงแล้ว จึงได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ฯ ในระหว่างนี้พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญแล้วซึ่งความเพียร ฯ

๙ ตรัสรู้เมื่อ วัน เดือน ปี อะไร

พระองค์ตรัสรู้ในวันวิศาขบุรณมี (วันเพ็ญเดือน ๖) ก่อนพุทธศก ๔๕ ปี นับแต่กาลนั้นมา จนถึงบัดนี้ (พ.ศ. ๒๔๖๖) ได้ ๒๕๑๑ ปี ฯ

๑๐ สถานที่ตรัสรู้ตั้งอยู่ ณ ที่ไหน

สถานที่ตรัสรู้ตั้งอยู่ ณ โคนไม้อัสสัตถะพฤกษ์ (ต้นโพธิ์ใบ) ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา จังหวัดคยา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ

๑๑ เมื่อตรัสรู้แล้ว ทรงทำอะไรต่อไป

เมื่อพระองค์ตรัสรู้ธรรมพิเศษแล้ว ได้เสด็จจาริกไปเที่ยวประกาศพระศาสนาในประเทศนั้น ๆ แล้วประดิษฐานพระศาสนาลงไว้ให้เป็นหลัก เพื่อเป็นเครื่องยึดถือของพวกพุทธศาสนิกชน ฯ

๑๒ ทรงประดิษฐานพระศาสนาลงในที่ไหนก่อน เหตุไฉนจึงทรงประดิษฐานลงในที่นั้นก่อนเล่า

ทรงประดิษฐานพระศาสนาลงในกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธก่อน เพราะเหตุว่า มคธชนบทเป็นประเทศใหญ่และบริบูรณ์ เป็นที่ออยู่

แห่งครูเจ้าลัทธิต่าง ๆ มาก กับอีกประการหนึ่ง มคธชนบทก็ตั้งอยู่ในระยะทางอันจะพึงถึงก่อนด้วย พระองค์ทรงเห็นว่าถ้าประดิษฐานพระศาสนาลงในมคธชนบทได้แล้ว พระศาสนาก็จะตั้งลงเป็นหลัก อาจแผ่ไปในที่อื่น ๆ ได้โดยง่าย เพราะเหตุฉะนี้ จึงทรงเลือกประดิษฐานพระศาสนาลงในแคว้นมคธก่อนกว่าแคว้นอื่น ๆ ฯ

๑๓ ทรงประกาศพระศาสนาอยู่กี่ปีจึงเสด็จปรินิพพาน

พระองค์ได้เสด็จไปประกาศพระศาสนา คือเทศนาโปรดเวไนยสัตว์ในคามนิคมชนบทราชธานีนั้น ๆ ได้ ๔๕ ปี จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ฯ

๑๔ ปรินิพพานเมื่อ วัน เดือน ปี อะไร

พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานในวันวิศาขบุรณมี (วันเพ็ญเดือนหก) ก่อนพุทธศก ๑ ปี นับแต่กาลนั้นมาจนถึงบัดนี้เท่ากับพุทธศักราชบัดนี้ ฯ

๑๕ สถานที่ปรินิพพานตั้งอยู่ ณ ที่ไหน

สถานที่ปรินิพพานตั้งอยู่ ณ สาลวัน (ป่าไม้รัง) ใกล้นครกุสินารา แขวงมัลลชนบท ฯ

๑๖ ใครเป็นเจ้าภาพจัดการพระศพ ผู้หรือถวายพระเพลิง

พวกมัลลกษัตริย์ชาวเมืองกุสินารา ได้เป็นเจ้าภาพจัดการ

พระศพ ได้ช่วยกันทำสรีรฌาปนกิจ (ถวายพระเพลิง) ณ มกุฏพันธนเจดีย์

๑๗ เมื่อถวายพระเพลิงแล้วยังมีอะไรเหลืออยู่บ้าง และพวกมัลลกษัตริย์เขาได้จัดการอย่างไรต่อไป

พระธาตุ คือเมื่ออัฏฐิของพระพุทธองค์ยังคงเหลืออยู่ ในชั้นแรกพวกมัลลกษัตริย์ ไม่ปรารถนาจะแบ่งให้แก่ชนเหล่าอื่นเลย แต่ภายหลังจึงต้องแบ่งให้ไป เพราะเหตุว่ามีพระราชาทั้งหลาย นับตั้งแต่พระเจ้าอชาตสัตรูเป็นต้น ได้ทรงส่งราชทูต และพราหมณทูตมาสู่สำนักพวกมัลลกษัตริย์เพื่อขอแบ่งส่วนพระสารีริกธาตุ เมื่อพวกมัลลกษัตริย์ไม่ยอมให้ จนหนักเข้าเกือบจะเกิดยุทธสงคราม เพื่อแย่งชิงพระสารีริกธาตุกันขึ้น แต่ครั้งนั้นปรากฏว่ายังมีโทณพราหมณ์ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่เป็นที่นิยมนับถือของพวกมัลลกษัตริย์ มีปัญญาสามารถในที่จะผ่อนผันได้แถลงภาษิตชักชวนในทางสามัคคีธรรม ให้พระราชาทั้งหลายเหล่านั้นซึ่งยกกองทัพมาประชิดพระนครกุสินาราเชื่อฟังถ้อยคำของตนแล้ว ได้แบ่งพระสารีริกธาตุให้มีส่วนเท่า ๆ กัน แจกไปแก่พระราชาทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว นับเป็นอันเรียบร้อย ศึกสงครามก็ไม่เกิดขึ้น

๑๘ เขานำพระสารีริกธาตุไปประดิษฐานไว้ ณ ที่ไหน

พระราชาทั้งหลายเหล่านั้น ผู้ได้รับส่วนแบ่งพระสารีริกธาตุไปแล้ว ก็ได้นำไปประดิษฐานไว้ในพระเจดีย์ทั้งหลาย เพื่อได้สักการบูชาเคารพนับถือต่อพระองค์ท่านผู้เป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา ฯ

ข้อควรสันนิษฐาน

๑ พระพุทธเจ้าทรงสูงใหญ่กว่าสามัญชนจริงหรือ

การยกย่องสรรเสริญพระพุทธองค์ว่า เป็นอัจฉริยมนุษย์ ทรงประกอบด้วยพระเดชพระคุณ พระปาฏิหาริย์ ประเสริฐกว่าสามัญชนก็ดี ประเสริฐกว่าวิญญูชนก็ดี ประเสริฐกว่าเทวดามารพรหมก็ดี ซึ่งพุทธศาสนิกชนในโบราณสมัย ได้พากันนิยมนับถือและน้อมใจเชื่อกันมาแล้วนั้น ก็เป็นข้อที่พวกเราผู้เป็นศาสนิกชนในสมัยปัตยุบันนี้ ควรสนใจและเชื่อถืออย่างแน่นอน เพื่อเพิ่มพูลตถาคตโพธิสัทธาให้ยิ่ง ๆ ขึ้น แต่ก็ยังมีข้อควรคิดหรือสันนิษฐานอีกข้อหนึ่ง ซึ่งคนโดยมากมักพากันเข้าใจว่า พระศาสดามีพระสรีรกายสูงใหญ่กว่าสามัญชน ๓ เท่า ซึ่งกะประมาณกันว่าสูง ๑๒ ศอกช่างไม้นั้น เมื่อใช้ความพิจารณาดูแล้วก็ไม่น่าเชื่อ แลไม่น่าจะเห็นสมอย่างที่ว่านั้นเลย เนื่องด้วยเหตุนี้ท่านผู้มีปัญญาเชี่ยวชาญ เป็นนักปราชญ์ในพระพุทธศาสนา จึงได้สันนิษฐานลงความเห็นว่า พระศาสดาไม่ใหญ่โตกว่าคนในยุคเดียวกันนัก ด้วยชักเรื่องเข้ามาสาธกให้เห็นเป็นหลายเรื่อง เช่นดังอุทาหรณ์ต่อไปนี้ ฯ

๑. พระนันท์พุทธอนุชา มีรูปร่างงดงามคล้ายพระศาสดา แต่ต่ำกว่า ๔ นิ้ว ท่านครองจีวรมีประมาณเท่ากับสุคตจีวร ฯ

๒. พระศาสดาทรงเปลี่ยนผ้าสังฆาฏิกันได้กับ พระมหากัสสปผู้เป็นพุทธสาวก

๓. พระเจ้าอชาตสัตรู เสด็จไปเฝ้าพระศาสดาในคืนวันหนึ่ง ซึ่งเป็นเวลาที่พระศาสดากำลังประทับอยู่ในหมู่ภิกษุสงฆ์ ท้าวเธอทรงกำหนดไม่ได้ ถึงกับต้องตรัสถามหมอชีวกโกมารภัจ ฯ

๔. ปุกกุสาติกุลบุตร ผู้บวชอุทิศต่อพระศาสดามาพบกันเข้าในโรงช่างหม้อแห่งหนึ่ง ไม่รู้จักพระองค์ สำคัญว่าเป็นบรรพชิตสามัญ ต่อภายหลังจึงได้ทราบ ฯ

อุทาหรณ์เหล่านี้ ก็พอจะเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นพระศาสดาของเราทั้งหลาย คงจะไม่มีพระสรีระกายอันสูงใหญ่เกินประมาณ เช่น อย่างที่ชนทั้งหลายพากันเข้าใจและเชื่อถือตาม ๆ กันมานั้นเลย ฯ

๒ รูปสมบัติย่อมสำคัญอย่างไร

การตรัสรู้ธรรมพิเศษ แม้ถึงไม่เกี่ยวด้วยรูปโฉมก็จริง แต่การที่พระโบราณาจารย์ได้พรรณนา พระรูปสมบัติของ พระพุทธเจ้าไว้ด้วยประการต่าง ๆ นั้นด้วยมุ่งจะแสดงว่าผู้มีรูปงามย่อมเป็นสง่าอาจปลูกความนิยมนับถือให้เกิดมีขึ้นแก่ผู้ที่ได้พบได้เห็น

อนึ่งเป็นการน่าอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งว่า คนผู้ทรงคุณสมบัติมีปัญญาเฉลียวฉลาด ย่อมมีรูปโฉมงดงามน่านับถืออันสมควรกัน นาน ๆ จะได้เห็นหรือได้ยินสักคราวว่า คนมีรูปร่างน่าเกลียด น่าชัง เป็นคนดีฉลาดหลักแหลม ในทางพุทธศาสนามีอุทาหรณ์ เช่นพระ

ลกุณฑกภัททิยะเป็นตัวอย่าง ปรากฏว่าท่านเป็นผู้มีรูปร่างเตี้ยและเล็ก แต่ได้เป็นพระอรหันตขีณาสพและเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมของพระเถระเจ้า แม้ในทางพงษาวดาร เช่นนายศรีปราชญ์บุตรชายของพระยาโหราธิบดี ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้าเป็นตัวอย่าง ปรากฏว่าเป็นผู้มีรูปร่างดำไม่งดงามเลย จนถึงได้รับความเย้ยหยันจากพระเจ้าเชียงใหม่ในเรื่องรูปร่างนี้ แต่นายศรีกลับเป็นผู้มีปัญญาหลักแหลมดีถึงกับได้นามว่าเป็นนักปราชญ์ ผู้มีชื่อในทางกวีพากย์ผู้หนึ่ง เพราะฉะนั้น ตำราทายลักษณะรูปโฉมทั้งหลายมีตำรามหาบุรุษลักษณะเป็นอย่างสูง น่าจะเห็นว่าย่อมตั้งเกณฑ์ตามเค้าที่เป็นโดยมากนั่นเอง ฯ

พุทธประวัติประกอบแผนที่

อินเดีย

ประเทศอินเดีย คือ ประเทศที่อยู่ทางทิศพายัพ หรือตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศสยาม โบราณเรียกว่า ชมพูทวีป กำหนดแบ่งเรียกเป็น ๒ อย่าง มัธยมประเทศ คือ กำหนดประเทศท่ามกลางแห่งอินเดีย ๑ ปัจจันตประเทศ คือ ประเทศรอบนอก ๑ พูดโดยประมาณตามแผนที่อินเดียทุกวันนี้กำหนดมัธยมประเทศ คือบริเวณน้ำคงคา (บัดนี้ฝรั่งเรียกแกนยีส — Gengas) นอกจากนั้นไปเป็นปัจจันตประเทศ กำหนดเขตต์มัธยมประเทศดังนี้

บูรพา	ภายในแต่	มหาสาลนครเข้ามา ฯ
อาคเนย์	,, ,,	แม่น้ำสัลลวตีเข้ามา ฯ
ทักษิณ	,, ,,	เสตกัณณนิคมเข้ามา ฯ
ปัศจิม	,, ,,	ถูณคามเข้ามา ฯ
อุดร	,, ,,	ภูเขาอุสีรธชะเข้ามา ฯ

ประมาณบัดนี้

บูรพา	ภายในแต่	มณฑลเบงคอลเข้ามา
ทักษิณ	,, ,,	เนินเดกกันเข้ามา[๑]
ปัศจิม	,, ,,	มณฑลบอมเบเข้ามา
อุดร	,, ,,	ประเทศเนปอลเข้ามา

๑. เนินเดกกันเป็นเนินใหญ่ เป็นสันแบ่งแหลมอินเดียทางตะวันตก และตะวันออกเป็นส่วน ๆ พื้นที่มีการปลูกฝ้ายเป็นสำคัญ ฯ

ความมั่งคั่งของมัธยมประเทศ

กำหนดเขตต์มัธยมประเทศร่วมในอันขึ้นชื่อมาแต่ก่อนพุทธกาล เป็นที่อุดมสมบูรณ์เจริญนั้นก็ด้วยอาศัยภูมิประเทศภายในนี้ เป็นที่ราบ ทั้งมีแม่น้ำใหญ่ คือ แม่น้ำคงคาไหลผ่านที่ราบเหล่านี้, มีสาขามาก เป็นเหตุให้ที่ราบเหล่านี้มีประโยชน์ในการเพาะปลูกได้ดี อันเป็นต้นเหตุของความสมบูรณ์ พลเมืองพวกอริยกะที่มาอาศัยในบริเวณนี้จึงเจริญด้วยความรู้และความคิด และตามบริเวณเหล่านี้ย่อมเป็นที่เพาะปลูกมาแล้วแต่สมัยพุทธกาล จนบัดนี้ก็ปรากฏว่าเป็นหัวใจของชาวอินเดีย ดุจที่ราบแถบลำน้ำเจ้าพระยาเป็นหัวใจของสยามฉะนั้น หลักที่จะอ้างว่าแต่ก่อนพุทธกาลมีการทำนาเจริญนั้น เช่นชื่อของพระญาติวงศ์สมเด็จพระศาสดาบ่งชื่อไว้เกี่ยวกับข้าวสุกทั้งนั้น (พุทธประวัติเล่ม ๑ น่า ๒๕) มาบัดนี้แคว้นนี้เป็นแคว้นสำคัญในการทำนา มีเมืองใหญ่ คือ เมืองปาตนะอันเป็นเมืองศูนย์กลางของสินค้าข้าว (ปาตนะ คือ เมืองปาตลิบุตร)

ส่วนแคว้นต่าง ๆ ที่ลงไว้ในแผนที่สมุดเล่มนี้นั้น โดยมากลงไว้ที่พระบรมศาสดาเสด็จถึง นอกจากนี้มิได้ลงไว้ ต่อไปนี้จะกล่าวถึงแคว้นต่าง ๆ ต่อไป

แคว้นต่าง ๆ

ภายในมัธยมประเทศนั้น ต่างพวกก็เป็นอิศระแก่กัน บางสมัยแคว้นใดมีอำนาจก็รวมแคว้นน้อย ๆ มาอยู่ในอำนาจ ผู้ครองแคว้น

ต่าง ๆ บ้างก็เป็นราชามหาราชาและประธานาธิบดี แคว้นต่าง ๆ ที่ระบุชื่อไว้ก็คือ

๑ อังคะ เมืองหลวงชื่อจำปารวมอยู่กับมคธ ยังหาไม่พบว่าเมืองจำปาอยู่ตรงไหน แต่น่าจะเข้าใจว่าอยู่ทางตวันออกของเมืองราชคฤห์ออกไปหรืออย่างไรทราบมิได้

๒ มคธ เมืองหลวงเดิมอยู่ราชคฤห์ บัดนี้เรียกว่าราชเคอร์ อยู่มาทางทิศใต้เมืองปาตลีบุตร ภายหลังถึงรัชสมัยพระเจ้ากาลาโศกไม่พอพระทัยที่จะอยู่ราชคฤห์ จึงไปสร้างเมือง เมืองใหม่ให้นามว่าปาตลีบุตร ริมน้ำแม่คงคา บัดนี้เรียกเมืองนี้ว่าปาตนะ (Patan)

๓ กาสี เมืองหลวงชื่อพาราณสียังคงเจริญอยู่บัดนี้ แต่เรียกว่าเบนนารีส (Benares) อยู่ทางทิศตะวันตกของแคว้นมคธ

๔ โกศล เมืองหลวงเก่าปรากฏชื่อว่าอโยธยา ภายหลังมาสร้างเมืองใหม่เปลี่ยนชื่อว่าสาวัตถี เดี๋ยวนี้ชื่อว่าสะเฮตมาเฮต ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือเมืองอโยธยา

๕ วัชชี เมืองหลวงชื่อไพสาลีหรือเวสาลี บัดนี้เรียกว่าเยซาร อยู่ทางทิศเหนือของแคว้นมคธ

๖ มัลละ เมืองหลวงชื่อกุสาวดี แต่ภายหลังแยกเป็นกุสินารากับปาวาอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ แต่แคว้นวัชชี (Delhi)

๗ วังสะ เมืองหลวงชื่อโกสัมพี บัดนี้เรียกว่าโกแซม อยู่ทางทิศตะวันตก ของแคว้นกาสี

๘ แคว้นกุรุ เมืองหลวงชื่ออินทปัตถ์ บัดนี้เรียกเดลฮี

ทั้ง ๘ แคว้นนี้เป็นแคว้นที่พระบรมศาสดาเสด็จไปถึง ตามที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงถอดใจความแห่งอภินิหารในเวลาประสูติว่าย่างพระบาท ๗ ก้าว คือ การแผ่พระศาสนาให้แพร่หลายใน ๗ ชนบท คือ กาสีกับโกศล, มคธกับอังคะ, สักกะ, วัชชี, มัลละ, วังสะ, กุรุ, เป็น ๗ ชนบท พิจารณาดูตามแผนที่ก็ลงกันกับที่ทรงถอดไว้นี้ (ดูพุทธประวัติเล่มหนึ่ง ๑ น่า ๕๘) คือสักกะก็คืออยู่ในแคว้นโกศลอันเป็นแคว้นใหญ่ ส่วนอังคะก็รวมอยู่ในมคธ นอกจาก ๘ แคว้นนี้เป็นแคว้นนับในมัธยมประเทศเหมือนกัน แต่พระบรมศาสดามิได้เสด็จไปประกาศพระศาสนาถึง จงดูพุทธประวัติเล่ม ๑ น่า ๑๕๐ เถิด

สักกชนบท และเสด็จออกบรรพชาจนตรัสรู้

สักกชนบทอยู่ในแคว้นโกศล เมืองหลวงชื่อกบิลพัสดุ์ บัดนี้เรียกนาคาร์ขัส แต่เป็นเมืองเล็กน้อยไม่มีชื่ออะไร พระศาสดาของเราอุบัติขึ้นในชนบทนี้ พระนามเดิมว่าสิทธัตถกุมาร ภายหลังไม่พอพระทัยในการครองฆราวาสสมบัติ จึงได้เสด็จออกบรรพชา เมื่อพระชนม์มายุ ๒๙ พรรษา ณ ฝั่งแม่น้ำอโนมา ฯ ได้เสด็จแรมอยู่ที่อนุปิยะอัมพวันแขวงมัลลชนบทซึ่งอยู่ทางตวันออกสักกชนบท ชั่วเวลา ๗ วัน พิจารณาตามแผนที่เห็นว่าพระองค์คงเสด็จลงมาตามสายลำแม่น้ำเอราวดีและคัตตรา จนเข้าเขตต์มคธชนบท ผ่านกรุงราชคฤห์แล้วจึง

เสด็จถึงตำบล อุรุเวลาเสนานิคม ซึ่งอยู่ทางใต้ราชคฤห์ลงมา ก่อนที่จะเสด็จมาแคว้นชนบทนี้ ได้เสด็จไปอยู่ในสำนักคณาจารย์ต่าง ๆ รวมเวลา ๖ ปี จึงเสด็จถึงตำบลที่ตรัสรู้ คือ ตำบลอุรุเวลาฯ ดังกล่าวแล้ว

การเสด็จเทศนาเมื่อตรัสรู้แล้วจนนิพพาน

ในคัมภีร์ พระปฐมสมโพธิ พระอรรถกถาจารย์เจ้าพรรณนาไว้ว่าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อเสด็จจากอัชปาลนิโครธ เสด็จไปสู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันแดนเมืองพาราณสี ตรัสเทศนาพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดพระภิกษุเบญจวัคคีย์ทั้ง ๕ แล้วประทับอยู่สั่งสอนท่านทั้ง ๕ จนได้บัลลุพระอรหัตผลแล้วเสด็จอยู่จำพรรษาที่นั่นเป็นพรรษาที่ ๑ แต่ปฐมสมโพธิกาลมา ครั้นพรรษาที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ เสด็จมาอยู่ในเวฬุวนาราม เมืองราชคฤห์ ครั้นพรรษาที่คำรบ ๕ เสด็จไปสถิตอยู่ในกูฏาคารศาลา ป่ามหาวันเมืองเวสาลี ในพรรษาคำรบ ๖ เสด็จอยู่มกุฏบรรพตแดนมคธประเทศ ครั้นพรรษาที่ ๗ เสด็จขึ้นไปสู่ดาวดึงสพิภพประทับ ณ บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ตรัสประทานพระสัตตปกรณาภิธรรมทั้ง ๗ พระคัมภีร์ โปรดพระพุทธมารดาสิ้นไตรมาส ครั้นออกพรรษาแล้ว เสด็จโปรดสัตวโลก ณ เมืองสังกัสสนคร

พรรษาที่ ๘ เสด็จสถิตอยู่ในเภสกลาวันป่าไม้เพกา แดนตัคคราชชนบท ครั้นพรรษาที่ ๙ เสด็จไปสถิตอยู่ในป่าปาลิไลยกพนสถาน

ครั้นพรรษาที่คำรบ ๑๐ คำรบ ๑๑ เสด็จไปสถิตอยู่ในไพรใกล้บ้านพราหมณ์นามว่าสาไลยกคาม พรรษาที่ ๑๒ เสด็จไปจำพรรษาอยู่

ใต้ต้นไม้สเดา ซึ่งนเฬรุยักษ์รักษาใกล้เมืองเวรัญชา ครั้นพรรษาที่ ๑๓ เสด็จไปจำพรรษาอยู่ที่เขาชื่อว่าปาลิไลยกบรรพต

พรรษา ๑๔ เสด็จไปสถิตอยู่ในเชตวนาราม เมืองสาววัตถี พรรษาที่ ๑๕ เสด็จไปจำพรรษาอยู่ในนิโครธารามเมืองกบิลพัสดุ์ เพื่อจะโปรดอาฬวกยักษ์ พรรษาที่ ๑๗ ที่ ๑๘ ที่ ๑๙ เสด็จมาอยู่ในเวฬุวนารามใกล้ราชคฤห์มหานคร ตั้งแต่พรรษาที่ ๒๐ ไปจนถึงพรรษาที่ ๒๙ เสด็จอยู่ในเชตวนารามวิหารเมืองสาวัตถี แล้วเสด็จไปจำพรรษาอยู่ในบุพพารามวิหารอีก ๖ พรรษา

รวมคราวหลังนี้ เสด็จอยู่ในเมืองสาวัตถีถึง ๒๕ พรรษา ลิริประสมกันตั้งแต่ปฐมโพธิกาล บรรจบเข้าทั้งคราวเสด็จมาอยู่ในเมืองสาวัตถีครั้งหลัง ๒๕ พรรษา เป็น ๔๔ พรรษา พรรษที่ ๔๕ เป็นที่สุดนั้นเสด็จอยู่จำพรรษาในเวฬุวคาม แล้วก็เสด็จไปดับขันธปรินิพพาน ณ สาลวโนทยาน เมืองกุสินารา ความที่กล่าวมานี้สอบกับพระบาลีนิกายแลคัมภีร์พระธรรมบทก็ถูกต้องกันโดยมาก หากจะพลั้งพลาดประการใดบ้าง ขอท่านที่เป็นปราชญ์จงพิจารณาแต่ที่ชอบนั้นเทอญ

(คัดจากวชิรญาณ)

แผนที่พุทธอาณาในอินเดีย

โยชน์ ๐ ๒ ๔ ๖ ๘

คนหว่านพืชพฤกษ์ไม้ พันธุ์ใด
ผลเช่นนั้นเร็วไว จักได้
คนทำชั่วดีไฉน จักเปล่า ผลฤๅ
ปวงเหตุจักนำให้ คลับคล้ายคลึงตน ฯ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์เซ็กงี่ 1179/36 ถนนเจริญกรุง พระนคร
นายโฮ้ว แซ่หนั่ม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 06